

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Traktát Řehoře Hrubého z Jelení
*Jana Antonína Kampánského knihy o tom, kterak má
spravován býti úřad*

Vedoucí práce: PhDr. Josef Hrdlička. PhD.

Autor práce: Petra Janošťáková

Studijní obor: Archivnictví

Ročník: 3

2009

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Malonty, 31. července 2009

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi pomáhali při vzniku této bakalářské práce.

Velký dík patří Národní knihovně v Praze, zvláště jejímu pracovníkovi PhDr. Kamilu Boldanovi, za zapůjčení originálu rukopisu ke kolacionaci.

Stejný dík patří i doc. PhDr. Marii Ryantové, CSc., která mi zapůjčení originálu pomohla domluvit.

Dále bych ráda srdečně poděkovala doc. PhDr. Marii Janečkové, CSc., PhDr. Stanislavu Doležalovi, Ph.D. a PhDr. Rostislavu Smíškovi, Ph.D. za konzultace, které mi ochotně poskytli.

Nesmím zapomenout poděkovat též všem svým přátelům, kteří mi pomáhali s technickou úpravou mé bakalářské práce a zvláště rodině, za velkou podporu během celého studia.

Zvláštní poděkování patří vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Josefu Hrdličkovi, Ph.D. za připomínky, cenné rady a trpělivost při vedení této práce.

Traktát Řehoře Hrubého z Jelení *Jana Antonína Kampánského knihy o tom, která má spravován býti úřad*

ANOTACE

Hlavním tématem předkládané bakalářské práce je ediční zpracování rukopisu Řehoře Hrubého z Jelení *Jana Antonína Campanského knihy o tom, která má spravován býti úřad*. Jedná se o překlad z latinského originálu *De regendo magistratu* od Jana Antonína Kampánského. Rukopis je uložen v Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny České republiky v pražském Klementinu pod signaturou XII. D. 38. a je součástí tzv. Velkého sborníku, který byl napsán pro Staroměstskou radnici roku 1513.

Podstatnou část bakalářské práce tvoří edice, která se snaží o co nejpřesnější zpřístupnění raně novověkého rukopisu tak, aby byly zachovány všechny formální znaky textu. Úvodní část práce tvoří dvě kapitoly. První je věnovaná osobnosti Řehoře Hrubého z Jelení a jeho tvorbě. Druhá kapitola je soustředěna na samotný kritický rozbor rukopisu, který pojednává o tom, jakým způsobem by měl být správně veden konšelský úřad a jak by se měli konšelé chovat.

Traktát Řehoře Hrubého z Jelení *Jana Antonína Kampánského knihy o tom, která má spravován býti úřad*

ANNOTATION

The main topic of presenting bachelor work is publishing of a manuscript processing of Řehoř Hrubý z Jelení *Jana Antonína Campanského knihy o tom, která má spravován býti úřad*. This is a translation from the Latin original *De regendo magistratu* of Jan Antonín Kampánský. The manuscript is stored in the department of manuscripts and old prints in National Library of the Czech Republic in Prague Clementinum under the signature XVII. D. 38. and is a part of the so-called Big proceedings, which was written for the Old Town Hall in 1513.

A major part of this bachelor work consists of series, which aims to provide the most accurate disclosure of the sixteenth century manuscript so as to maintain all the formal features of text was to retain. The introductory part consists of two chapters. The first is devoted to the personality of Řehoř Hrubý z Jelení and his work. The second chapter is focused on a critical analysis of the manuscript itself, which is about how the councillor authority should be properly maintained and how councillors should behave.

OBSAH

ANOTACE	4
ANNOTATION	5
OBSAH	6
ÚVOD	7
KAPITOLA PRVNÍ	8
I.1. Životopis Řehoře Hrubého z Jelení	8
I.2. Řehoř Hrubý z Jelení a humanisté	10
I.3. Tvorba Řehoře Hrubého z Jelení	13
I.4. Seznam dochovaného díla Řehoře Hrubého z Jelení	17
KAPITOLA DRUHÁ	18
II.1. Popis a historie rukopisu	18
II.2. Paleografický rozbor	19
II.3. Obecná charakteristika rukopisu	20
II.4. Rozbor první části	20
II.5. Rozbor druhé části	25
II.6. Předmluva	27
II.7. Rozbor třetí části	28
ZÁVĚR	35
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	37
SEZNAM PŘÍLOH	39
PŘÍLOHA 1	40
PŘÍLOHA 2	41
PŘÍLOHA 3	43
PŘÍLOHA 4	77

ÚVOD

Předkládaná bakalářská práce si klade za cíl edičně zpřístupnit a interpretovat traktát Řehoře Hrubého z Jelení *Jana Antonína Campanského knihy o tom, kterak má spravován býti úřad* a přiblížit osobu a tvorbu Řehoře Hrubého z Jelení. Zmíněný autograf je úvodní prací tzv. Velkého sborníku, který byl napsán pro městskou radu Starého Města pražského a byl vydán v Praze roku 1513. Traktát má rozsah 22 folií a jeho součástí je i dochovaná část předmluvy k Velkému sborníku, která byla později při výměně vazby vevázána na nesprávné místo.

Úvodní kapitola bakalářské práce je věnována životu Řehoře Hrubého z Jelení a jeho tvorbě. Druhá kapitola se týká rozboru samotného traktátu. Podstatnou část práce tvoří edice rukopisu. K edici je připojena ediční poznámka a slovníček archaismů.

První kapitola je rozdělena do čtyř částí, které si kladou za úkol přiblížit osobu Řehoře Hrubého z Jelení a jeho tvorbu. Ta byla ovlivněna řadou českých i zahraničních humanistů, se kterými se Řehoř Hrubý z Jelení stýkal nebo které osobně neznal, ale svým obsahem mu byla jejich literární tvorba blízká. Na konci kapitoly je sestaven soupis všech jeho děl, která se do dnešních dnů dochovala.

Tato část bakalářské práce má spíše kompilační povahu, protože o Řehoři Hrubém z Jelení se příliš informací nedochovalo. Většina zmínek, které lze najít v knihách zabývajících se humanistickou literaturou 16. století, vychází převážně z díla Josefa Truhláře.¹ Ve 20. století se pak Řehořem Hrubým z Jelení zabýval Emil Pražák.²

Druhá kapitola je zaměřena na samotný rukopis *Jana Antonína Campanského knihy o tom, kterak má spravován býti úřad*. Po jeho popisu a rozboru písma následuje jeho interpretace. Ta je pro lepší pochopení textu prokládána samotnými pasážemi z editovaného rukopisu.

Jak již prozrazuje název rukopisu, traktát je jakousi příručkou pro správné vedení městského úřadu a na požádání ji pro Františka Luciuse, vládce Senenského a soudce římského sepsal v 15. století Jan Antonín Kampánský. Ačkoliv svým rozsahem

¹ Josef TRUHLÁŘ, *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.*, Praha 1984; TÝŽ, *Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a universitní knihovny pražské*, Praha 1906.

² Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení. Studie s ukázkami z díla*, Praha 1964; TÝŽ, *Místo Řehoře Hrubého ve vývoji českého humanismu*, Česká literatura IX, 1961.

nepatří k nejdelším, pravděpodobně ne náhodou tento rukopis uvozuje celý Velký sborník, který byl věnován radním Starého Města pražského.

Kapitola první

I.1. Životopis Řehoře Hrubého z Jelení

Řehoř Hrubý z Jelení je dnes pro většinu lidí osoba zcela neznámá. Jeho jméno neproniklo hlouběji do obecného povědomí, a to i přesto, že patřil k nejvýznamnějším českým humanistům své doby. Jen málokdo si všimne jeho jména vyrytého zlatým písmem do průčelí Národního muzea v Praze.³

O životě Řehoře Hrubého z Jelení toho příliš mnoho nevíme, proto tedy nemůžeme sestavit jeho souvislý životopis. Zmínky o jeho osobě nalézáme zpravidla ve spojitosti s Viktorinem Kornelem ze Všehrd,⁴ jehož byl Hrubý spolupracovník a následovník, nebo se synem Zikmundem Hrubým z Jelení, který je dnes daleko známějším humanistou než jeho otec. Informace, které o jeho životě máme, se ponejvíce dochovaly z bezděkých poznámek, které sám připisoval do svých prací.⁵

Přesný rok, kdy se Řehoř Hrubý z Jelení narodil, není znám. Někdy se uvádí rok 1460, ale jisté důkazy o tom nemáme. Dá se tedy předpokládat, že to bylo přibližně kolem tohoto data. Ve všech doposud vyšlých pracích a člancích o Řehoři Hrubém z Jelení se uvádí, že svým stavem náležel k drobné venkovské šlechtě. Není ale znám jediný Hrubého předek ani nikdo jiný z jeho rodu.

Názory na to, odkud pocházel, se liší. V *Ottově slovníku naučném* se dočteme, že pocházel „z rodiny na Moravě usedlé“.⁶ Josef Truhlář uvádí, že vlastnil statek blízko Prahy,⁷ a Emil Pražák polemizuje o tom, zda mu nepatřil malý statek někde na Lounsku.⁸ Jméno Jelení, tedy šlechtický přídomek Řehoře Hrubého, se ale dnes

³ Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 7.

⁴ Viktorin Kornel ze Všehrd (1460-21. 9. 1520), právník, spisovatel, universitní mistr, úředník desk zemských, 12. března 1495 formuloval program českého humanismu.

⁵ Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 9.

⁶ *Ottův slovník naučný XI.*, Praha 1897, s. 802-803.

⁷ Josef TRUHLÁŘ, *Humanismus a*, s. 164.

⁸ Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 7.

v místních názvech nevyskytuje. Všichni tři se tedy shodnou pouze na tom, že to byl venkovský šlechtic. Přes tvrzení těchto tří autorů píše Josef Macek ve své práci o Hrubém jako o měšťanovi.⁹ K tomuto názoru ho ale pravděpodobně přivedlo Hrubého sympatizování s městy v době bojů a sporů měšťanů královských měst se šlechtou.¹⁰ Nejpravděpodobnější se zdá teorie Josefa Hrabáka, jenž se domnívá, že Řehoř Hrubý z Jelení se dostal do blízkosti měšťanstva a začal hájit jeho zájmy až v době, kdy byla drobná šlechta postižena růstem panstva.¹¹

O tom kdy, kde a jak nabyt Řehoř Hrubý z Jelení své vzdělání, se také nedochovaly žádné zprávy. Jestli byl samouk, jak se domnívá Truhlář,¹² nemůžeme s jistotou potvrdit.

S jistotou ale můžeme říct to, že byl přesvědčeným utrakvistou. Jeho manželka, jejíž jméno není známo, byla původně katolického vyznání. Postupem času se ale stala také vyznavačkou víry podobojí, a to zcela dobrovolně, jak sám říká přesvědčený stoupenec této víry, Řehoř Hrubý z Jelení.¹³

Je známo, že Řehoř Hrubý z Jelení měl syna Zikmunda. *Ottův slovník naučný* uvádí ještě jako jeho další tři syny Helena, Jindřicha a Václava, pozdější pražské měšťany.¹⁴ Ti ale nenabýli takové slávy jako jejich bratr Zikmund. Zikmund Hrubý z Jelení se narodil roku 1497. Za vzděláním ho poslal jeho otec Řehoř do Prahy, kde ho měl na starosti správce novoměstské školy u sv. Jindřicha, Václav Písecký.¹⁵

Přibližně v této době se Hrubý natrvalo přestěhoval do Prahy a svůj statek pravděpodobně prodal nebo pronajal. Peníze utržené za prodej nebo pronájem statku nejspíš stačily na uživení rodiny a udržení syna Zikmunda na studiích, protože není známo, že by Řehoř Hrubý z Jelení v Praze přijal nějaké zaměstnání. V roce 1509 vypravil Řehoř Hrubý z Jelení svého syna Zikmunda na studia do Itálie, a i když

⁹ Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526) IV*, Praha 1999, s. 149.

¹⁰ TAMTÉŽ, s. 322 an.

¹¹ Josef HRABÁK, *Starší česká literatura*, Praha 1986, s. 151; Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 29-30.

¹² Josef TRUHLÁŘ, *Humanismus*, s. 69-70.

¹³ Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 9; Josef TRUHLÁŘ, *Humanismus*, s. 171.

¹⁴ *Ottův slovník naučný XXVI.*, Praha 1907, s. 1065-1066.

¹⁵ Václav Písecký (1482-1511), mistr a děkan pražské univerzity, správce školy u sv. Jindřicha v Praze, učitel a průvodce Zikmunda Hrubého z Jelení.

na tom zřejmě nebyl po finanční stránce nejlépe,¹⁶ zaplatil studijní pobyt i Zikmundovu průvodci, Václavu Píseckému.

Podle toho, co se o Řehoři Hrubém z Jelení dochovalo, není možná ani tolik překvapivé, že si nemůžeme být zcela jistí ani přesným datem jeho smrti. Prokop Lupáč¹⁷ sice ve svém latinském *Kalendáři historickém*, který vydal v roce 1584, uvádí jako datum Hrubého úmrtí 7. březen 1514, ale jelikož se v tomto kalendáři vyskytuje řada datačních nepřesností, nelze se na tento údaj zcela spolehnout. Poslední dva rukopisné kodexy Řehoře Hrubého jsou datovány dnem 16. září 1516. Jeden z rukopisů má sice věnovací předmluvu Řehoře Hrubého z Jelení, ale styl písma ve sborníku se od písma Řehoře Hrubého z Jelení mírně liší. Na rozdíl od Josefa Truhláře ale Emil Pražák nepředpokládá, že by se o autografy Hrubého nejednalo a přiklání se k domněnce, že datum smrti Řehoře Hrubého z Jelení bude nutné posunout až za dataci posledního sborníku, která je ve věnovací předmluvě, tedy až za rok 1516.¹⁸

I.2. Řehoř Hrubý z Jelení a humanisté

První dochovaná zmínka, ve které se setkáváme se jménem Řehoře Hrubého z Jelení, pochází z roku 1494. Dochovala se část latinsky psaného listu, ve kterém odpovídá Viktorin Kornel ze Všehrd Řehoři Hrubému na dotaz, kdo se u nás zabývá humanistickou tvorbou a charakterizuje literární činnost Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic.¹⁹ Zlomek tohoto listu se zachoval díky Tomášovi Mitisovi,²⁰ který ho uveřejnil při vydání korespondence Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic.²¹

Kdy se Řehoř Hrubý z Jelení seznámil s Viktorinem Kornelem ze Všehrd, nevíme, ale stal se jeho prvním spolupracovníkem a později následovníkem. Když v roce 1501 vydal Viktorin Kornel ze Všehrd sborník s programovým manifestem

¹⁶ Josef TRUHLÁŘ, *Humanismus*, s. 164.

¹⁷ Prokop Lupáč z Hlavačova (asi 1530-1587), humanista a historik, profesor pražské univerzity.

¹⁸ Emil PRAŽÁK, *Místo*, s. 44.

¹⁹ Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (1460/61-1510), nejvýznamnější český humanista za vlády Vladislava II. Jagellonského.

²⁰ Tomáš Mitis z Limuz (21. 12. 1523-31. 1. 1591), přední představitel latinského duchovního básnictví v Čechách v 2. polovině 16. století.

²¹ Emil PRAŽÁK, *Místo*, s. 29; TÝŽ, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 25-26.

českého humanismu z roku 1495, jeho součástí byl i Hrubého překlad z Chrysostoma *O tom, že žádný nemůže uražen býti od jiného než sám od sebe.*²² Tento humanistický manifest se stal kulturním programem pro další fázi českého humanismu, jehož čelním představitelem se stal právě Řehoř Hrubý z Jelení. Počátky jeho literární činnosti tvoří překlady z patristické literatury (např. sv. Řehoř²³) a překlady z tvorby italských humanistů (např. Francesco Petrarka²⁴), posléze obohacuje českou literaturu o překlady pohanských klasiků (např. Cicero²⁵).

Od poloviny prvního desetiletí 16. století se dají prokázat styky Řehoře Hrubého z Jelení a Jana Šlechty ze Všehrd,²⁶ v jehož knihovně se Hrubému do rukou dostaly práce italských humanistů, které začal později překládat, a které znamenaly přelom ve výběru překladů a v celé jeho pozdější tvorbě. Díla italských humanistů, kteří byli často představiteli italského vyspělého měšťanstva, měla totiž v době, kdy bylo napětí mezi městy a šlechtou v našich zemích, díky Vladislavskému zřízení zemskému z roku 1500, velmi vystupňované, čtenářům mnoho co říct.²⁷ Italským humanistou, kterého překládal Řehoř Hrubý z Jelení nejraději, byl Giovanni Pontano.²⁸ Do češtiny přeložil dokonce pět jeho spisů.

Dalším humanistou, tentokrát nizozemského původu, z jehož tvorby Řehoř Hrubý z Jelení čerpal, je Erasmus Rotterdamský.²⁹ Překlad jeho spisu *Chvála bláznivosti*³⁰ je považován za nejvýznamnější počín Řehoře Hrubého z Jelení. Přestože

²² Jan Zlatoústý=Chrysostomos, (kolem 347-14. 9. 407), nazýván řeckým otcem a učitelem církevním, spisovatel, vynikající řečník, patriarcha v Konstantinopoli.

²³ Sv. Řehoř=Řehoř I. Veliký (asi 540-12. 3. 604), papež v letech 590-604, řazen mezi 4 velké západní církevní Otce.

²⁴ Francesco Petrarka (20. 7. 1304-18. 7. 1374), významný italský spisovatel, básník a humanista.

²⁵ Marcus Tullius Cicero (106-43 př. n. l.), nejslavnější římský řečník a státník.

²⁶ Jan Šlechta ze Všehrd (24. 1. 1466-29. 8. 1525), písař královské kanceláře v Budíně, protonotář a sekretář, český humanista, autor ztraceného díla *Mikrococosmos*.

²⁷ Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 34-36.

²⁸ Giovanni Pontano (1426-1503), neapolský státník, básník a historik.

²⁹ Erasmus Rotterdamský=Desiderius Erasmus, vlastním jménem Gerhard Gerhardson (1466-1536), nejvýznamnější humanista 16. století, filolog, odpůrce středověkého myšlení.

³⁰ Dříve bylo toto Erasmovo dílo překládáno jako *Chvála bláznovství*, dnes je ale tento překlad pokládán za chybný, jelikož antropomorfní bohyně byla ženského rodu.

se Hrubý s Erasmem nikdy nesetkali a nemáme zprávy ani o jediném dopise, který by si spolu vyměnili, byl Erasmus Hrubému velmi blízký a měli spolu mnoho společného. Například byli oba humanistickými samouky, překladateli a oba si snažili udržet osobní nezávislost. Díky vzdělání, které Řehoř Hrubý z Jelení zajistil svému synu Zikmundovi, se mohl alespoň on s Erasmem Rotterdamským setkat, a co víc, dokonce být jeho spolupracovníkem a spolueditorem.³¹

Dalším humanistickým autorem, který vstoupil do života a díla Řehoře Hrubého z Jelení, byl Václav Písecký. Ten byl zároveň posledním autorem, kterého Řehoř Hrubý z Jelení překládal. Hrubý vkládal do Píseckého jako universitního profesora velké naděje v tom, že by pomohl udělat z pražské univerzity humanistický ústav a odstranil tak nechuť mistrů ke všemu novému. Ale jelikož tomuto novému směru přál pouze jeden jediný mistr, neměl to Písecký vůbec jednoduché. Když mu Řehoř Hrubý z Jelení nabídl, aby doprovázel jeho syna na studia do Itálie, nemohl si dovolit takovou šanci promarnit. Studovat v Itálii bylo přáním všech humanistů a sám by si takto nákladnou cestu a studium dovolit nemohl. Řehoř Hrubý z Jelení předpokládal, že z této investice později vytěží tím, že Václav Písecký po návratu dovede prodat nově nabyté zkušenosti a humanismus na pražské univerzitě snáze prosadí. Tyto naděje ale bohužel zhatila náhlá smrt Václava Píseckého, který v létě roku 1511 zemřel v Benátkách na mor.³²

Zachování jeho odkazu si vzal na svá bedra sám Řehoř Hrubý z Jelení a postaral se o to, aby byl překlad *Isokratovy řeči k Demonikovi* roku 1512 vytisknut. Sám tento spis přepsal ještě do svých dvou sborníků, díky kterým toto dílo známe, protože ani jeden výtisk z roku 1512 se nedochoval. Aby se na Václava Píseckého nenahlíželo pouze jako na překladatele, rozhodl se Řehoř Hrubý z Jelení přeložit latinsky psaný list, který obsahuje dialog mezi Píseckým a boloňským dominikánem. Ten je dnes znám pod názvem *Boloňské hádání*. Nebýt Řehoře Hrubého z Jelení, dnes bychom dílo Václava Píseckého vůbec neznali.³³

Bez ostychu lze říct, že Řehoř Hrubý z Jelení patřil ve své době k předním českým humanistům. Znalost latinské klasické literatury a starší patristické literatury mu umožnila vykonat ve směru realizace humanistického programu Viktorina Kornela

³¹ Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 44-50.

³² Jaroslav VLČEK, *Dějiny*, s. 270.

³³ Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 51-61.

ze Všehrd nejvíce ze všech svých současníků, snad kromě Mikuláše Konáče z Hodiškova.³⁴ Jeho literární repertoár byl velice rozmanitý, překládal domácí i cizí, antické i soudobé autory, satiru i lascivní pamflety. Tato díla dokázal podřizovat určitému záměru. Nejen pro to byl Řehoř Hrubý z Jelení u nás v této době ojedinělým autorem.³⁵

I.3. Tvorba Řehoře Hrubého z Jelení

Čím méně informací se dochovalo o životě Řehoře Hrubého z Jelení, tím více se jich naopak dochovalo z jeho tvorby, která ho dostatečně reprezentuje. Nepochybně by bylo horší, kdyby tomu bylo naopak. Tvorba Řehoře Hrubého z Jelení by se dala rozdělit do dvou fází, do doby před přestěhováním se Hrubého do Prahy, kdy se věnoval pouze překladatelství, a doby po přestěhování, ke kterému došlo kolem roku 1505,³⁶ kdy se začal věnovat i své původní autorské tvorbě.

Převážná část díla Řehoře Hrubého z Jelení se dochovala v rukopisných kodexech. O tom, kde se Řehoř Hrubý z Jelení naučil zručnosti psaní, ale bohužel nemáme žádné zprávy.³⁷ Rukopisné sborníky jsou dedikačními exempláři, pořízenými vždy za určitým účelem, proto se často některá díla v různých sbornících opakují. V kodexech se objevují díla, o kterých s jistotou víme, že byla dokonce vytištěna, ale která se do dnešních dnů nedochovala.³⁸

V jakém chronologickém sledu práce vznikly, nemůžeme s přesností určit. Relativní chronologie vzniku děl se ale dá sestavit, a to podle obsahu přeložených děl a marginálních poznámek, které často poukazovaly na tehdejší politickou situaci a jimiž Řehoř Hrubý z Jelení reagoval na boj českého utrakvismu proti římské církvi.³⁹

Datovány jsou pouze tři samostatné práce, z nichž ve dvou případech jde o tisky. Nejstarší datované dílo Řehoře Hrubého z Jelení, překlad spisu Jana Zlatoustského *O tom, že žádný nemůž uražen býti od jiného než sám od sebe*, pochází

³⁴ Mikuláš Konáč z Hodiškova (1480-3. 4. 1546), knihtiskař a spisovatel.

³⁵ Emil PRAŽŤÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 75.

³⁶ TÝŽ, *Místo*, s. 32.

³⁷ TÝŽ, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 15.

³⁸ TAMTÉŽ, s. 13.

³⁹ Vladimír FORST, *Lexikon české literatury, osobnosti, díla, instituce*, Praha 1993, s. 340.

z roku 1497 a vytištěn byl v roce 1501, stejně tak jako překlad spisu Francesca Petrarkey *Knihy dvoje o lékařství proti štěstí i neštěstí*. Třetí samostatnou datovanou prací je překlad *O statečnosti* od Giovanniho Pontana, který pochází z roku 1511.⁴⁰ Kdy vznikly práce obsažené ve sbornících, nevíme, protože datované jsou pouze dedikační předmluvy k celým sborníkům.

Pokud mluvíme o rukopisných sbornících, máme na mysli čtyři dochované kodexy z let 1511, 1513 a dva dokončené až v roce 1516, tedy možná již po smrti Řehoře Hrubého z Jelení. První dva sborníky obsahující naprostou většinu prací Řehoře Hrubého z Jelení mají rozsah více než 1200 stran. Je velmi nepravděpodobné, že by všechny tyto práce vznikly během tří let, tedy v době, kdy byly sborníky vydány, a proto se dá předpokládat, že vznikaly postupně během prvního desetiletí 16. století, v době, ze které nemáme ani jedno datované dílo.⁴¹

Kromě těchto čtyř dochovaných kodexů sestavil Řehoř Hrubý z Jelení minimálně další dva drobné sborníky, které obsahovaly práce později vložené do tzv. Velkého sborníku. Jedná se o sborník pro krále Vladislava Jagellonského, tzv. Královský sborník, pořízený roku 1509, který se sice nedochoval, ale o jeho existenci svědčí marginální poznámky ve Velkém sborníku. Tento sborník obsahoval mimo jiné i dílo Jana Antonína Kampánského⁴² *Kterak má spravován býti úřad*.⁴³

Druhým kodexem je tzv. Malý sborník, který obsahoval soubor čtyř překladů Řehoře Hrubého z Jelení určených radě Starého Města pražského, vzniklý pravděpodobně roku 1512. Jeho součástí byla díla *Listy bez adresáta* od Petrarkey, *Charon* od Pontana, *O neprávě uvěřeném a smyšleném Konstantinovu papeži nadání* od Vally⁴⁴ a *Chvála bláznivosti* od Erasma Rotterdamského, přičemž předmluva k Malému sborníku je de facto předmluvou k *Chvále bláznivosti*. Tyto čtyři překlady nebyly vloženy do sborníku náhodou. Všechny jsou určitým způsobem namířeny proti katolické církvi a Hrubý tak opět reaguje na aktuální problém, tedy boj katolíků s utrakvisty.⁴⁵

⁴⁰ Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 15.

⁴¹ TAMTÉŽ, s. 16.

⁴² Jan Antonín Kampánský (1429-1477), italský biskup, humanistický řečník a básník, autor latinského originálu editovaného rukopisu.

⁴³ Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 36-37.

⁴⁴ Lorenzo (Laurentius) Valla (1407-1457), historiograf, odpůrce papežství.

⁴⁵ Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 41-46.

Z prvního sborníku, který se dochoval, byly vytrhány počáteční listy, a tak nevíme, kdy rukopis vznikl ani komu byl původně věnován. Kdosi pak věnoval sborník „panu Václavovi, mému provinciálovi“ a červeným inkoustem ve sborníku řadu věcí pozměnil.⁴⁶

Velký sborník, jak je nazýván nejobsáhlejší soubor děl Řehoře Hrubého z Jelení, která jsou zároveň považována za díla nejdůležitější, byl věnován, jak je uvedeno v předmluvě, purkmistru a konšelům Staroměstským. Jaký vztah ale pojil Řehoře Hrubého a staroměstské radní, nevíme. Předmluva k tomuto sborníku, která je datovaná rokem 1513, se nedochovala celá, chybí její první část. Velký sborník v sobě soustřeďuje 20 prací, mimo jiné jsou jeho součástí i spisy, které tvořily Vladislavský a Malý sborník. Jeho úvodní prací je traktát *Jana Antonína Kampánského knihy o tom, kterak má spravován býti úřad*.

Zbývající dva sborníky byly dokončeny až roku 1516 a oba obsahují překlad spisu sv. Jeronýma⁴⁷ *Životy svatých otců*, z nichž jeden obsahuje dílo celé, druhý pouze jeho druhou část.⁴⁸ První z těchto dvou kodexů je považován, co se týče zdobení, za nejkrásnější. Na své náklady si ho pravděpodobně nechal pořídit Ladislav ze Šternberka.⁴⁹

Řehoř Hrubý z Jelení často opatroval své překlady dedikačními předmluvami, věnovacími přípisy, komentáři a marginálními poznámkami, které vždy zaznamenával červeným inkoustem. Vyslovoval v nich vlastní názory a myšlenky a jejich prostřednictvím aktualizoval text.

V těchto předmluvách a poznámkách nezanechal jen bezděké informace, díky kterým se podařilo z části doplnit dosti neúplnou mozaiku informací o jeho životě. Dá se v nich vyčíst to, že se nevěnoval pouze překladatelské činnosti, ale byl i původním autorem několika spisů.⁵⁰ Z marginálních poznámek ve Velkém sborníku víme, že jedním takovým spisem byla úvaha o přípustnosti války mezi měšťany, která vznikla pravděpodobně kolem roku 1500, a byla namířena proti Bohuslavu Hasištejnskému

⁴⁶ Josef TRUHLÁŘ, *Humanismus*, s. 166.

⁴⁷ Sv. Jeroným=Hieronymus (kolem 347-30. 9. 420), křesťanský spisovatel, řazen mezi 4 velké západní církevní Otce.

⁴⁸ Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 15.

⁴⁹ Ladislav ze Šternberka (†18. 11. 1521), roku 1507 zvolen nejvyšším komorníkem, od roku 1510 nejvyšším kancléřem a od roku 1515 také místodržícím Českého království.

⁵⁰ Josef TRUHLÁŘ, *Humanismus*, s. 17.

z Lobkovic. V druhém dochovaném sborníku se dochovala neúplná část práce, která by mohla být onou ztracenou úvahou,⁵¹ s určitostí se ale do dnešních dnů dochovala pouze jedna jeho původní práce, která patří zároveň mezi nejvýznamnější – *Napomenutí Pražanům*. Součástí tohoto spisu je citovaná pasáž senátní řeči Cicera *Pro imperio Gnaei Pompei*. V tomto spise radí Řehoř Hrubý z Jelení Pražanům, jaké vlastnosti by měl mít dobrý vojevůdce a jak si toho správného vojevůdce vybrat. I přesto byl Řehoř Hrubý z Jelení odpůrcem války a válku mezi křesťany odsuzoval.

Překladatelské začátky Řehoře Hrubého z Jelení nebyly jednoduché. Po nepovedených překladech básní Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, které mu zkritizoval sám autor, přešel nadobro k próze.⁵² Díla antických básníků překládal volně, o rým se již nepokoušel. Látku k překladům čerpal převážně v knihovnách Václava Píseckého a Jana Šlechty ze Všehrd. Mezi autory, které překládal, patří Cicero, Agapetus,⁵³ Órigenés,⁵⁴ sv. Řehoř, Basilius,⁵⁵ sv. Cyprián,⁵⁶ sv. Jeroným, Chrysostomos, Francesco Petrarka, Lorenzo Valla, Giovanni Pontano, Jan Antonín Kampánský, Erasmus Rotterdamský a Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic.⁵⁷

Dnes, o staletí později, vidíme, že Řehoř Hrubý z Jelení měl velmi dobrý odhad na to, které autory překládat. Jména jako Erasmus Rotterdamský či Francesco Petrarka jsou tomu důkazem. Dílo Erasma Rotterdamského *Chvála bláznivosti*, které vyšlo v roce 1509 v Paříži, dokonce přeložil do češtiny již v roce 1511 a byl tak prvním autorem, který *Chválu bláznivosti* přeložil do národního jazyka. Dalšího překladu do národního jazyka, a to do francouzštiny, se *Chvála bláznivosti* dočkala až v roce 1520.⁵⁸ Komentář Řehoře Hrubého z Jelení k tomuto dílu dokonce přesahuje samotný rozsah originálu. Toto satirické dílo je považováno za vrchol překladatelské činnosti Řehoře Hrubého z Jelení. On sám si byl vědom toho, jaký čtenářský ohlas může tento překlad vyvolat, a proto ho nechal vydat i tiskem.

⁵¹ Emil PRAŽÁK, *Místo*, s. 46.

⁵² Jaroslav VLČEK, *Dějiny české literatury I*, Praha 1960, s. 262; Josef TRUHLÁŘ, *Humanismus*, s. 71-72.

⁵³ Agapetus (6. stol. n. l.), cařihradský jáhen, vychovatel císaře Justiniána.

⁵⁴ Órigenés (185-253), řecký učitel a teolog, představitel alexandrijské školy.

⁵⁵ Sv. Basilius (okolo 330-1. 1. 379), biskup, rétor, filozof a spisovatel.

⁵⁶ Sv. Cyprián=sv. Thascius Caecilius Cyprianus (3. stol. n. l.), biskup pocházející z Kartága.

⁵⁷ Jaroslav VLČEK, *Dějiny*, s. 263.

⁵⁸ Emil PRAŽÁK, *Místo*, s. 42; TÝŽ, *Řehoř Hrubý z Jelení*, s. 45.

Jak již bylo řečeno, nedochovala se všechna díla Řehoře Hrubého z Jelení. I když máme zprávy, že některá díla byla tištěna, převážná většina se dochovala díky tomu, že byla vložena do rukopisných sborníků.⁵⁹ Ne jinak tomu bylo i u traktátu *Jana Antonína Kampánského knihy o tom, kterak má spravován býti úřad*. Tištěná verze se nedochovala.

Všetchna dochovaná díla Řehoře Hrubého z Jelení jsou dnes uložena v Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny České republiky v pražském Klementinu pod pěti signaturami – XVII. E. 33, XVII. H. 13, XVII. D. 38, XVII. A. 2, XVII. C. 19.⁶⁰ První signatura patří k samotnému rukopisu Giovanniho Pontana *O statečnosti*, zbylé čtyři dochovaným sborníkům.

I.4. Seznam dochovaného díla Řehoře Hrubého z Jelení

Soupis děl je řazen abecedně, protože přesná data vzniku děl nejsou ve většině případů známa. Všetchna dochovaná díla jsou překlady a za jejich názvem je v závorce uvedeno jméno autora originálu. Jediným dochovaným původním spisem, jehož je Řehoř Hrubý z Jelení autorem, je – jak již bylo na předchozích stránkách řečeno – *Napomenutí Pražanům*. Řehoř Hrubý z Jelení překládal z latiny i z řečtiny. Díla od Václava Píseckého, která Hrubý vložil do Velkého sborníku na jeho počest, jsou také překlady z řečtiny.

Boloňské hádání (Václav Písecký)

Epištola ku knězi Felixovi o kněžích (sv. Cyprián)

Charon (Giovanni Pontano)

Chvála bláznovství (Erasmus Rotterdamský)

Isokratova řeč k Demonikovi (Václav Písecký)

Knihy dvoje o lékařství proti štěstí a neštěstí (Francesco Petrarca)

Knihy o králi (Giovanni Pontano)

Kterak má spravován býti úřad (Jan Antonín Kampánský)

List Petru z Rožmberka (Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic)

Listy bez adresáta (Francesco Petrarca)

⁵⁹ TAMTÉŽ, s. 13.

⁶⁰ Josef TRUHLÁŘ, *Humanismus*, s. 166; www.manuscriptorium.com.

Napomenutí Justinianovi císaři (Agapetus)
Napomenutí Pražanům (Řehoř Hrubý z Jelení)
O dobročinnosti (Giovanni Pontano)
O neprávě uvěřeném a smyšleném Konstantinovu papeži nadání (Lorenzo Valla)
O poslušnosti (Giovanni Pontano)
O právech světských a duchovních – výňatek (Órigenés)
O přátelství (Cicero)
O statečnosti (Giovanni Pontano)
O tom, kterak se máme míti v štěstí i neštěstí (sv. Řehoř)
O tom, že žádný nemůže být uražen od jiného než sám od sebe (Chrysostomos)
O závisti (Basilius)
O závisti a lakomství (Francesco Petrarka)
Paradoxa (Cicero)
Výklad tří přísloví – z Adagií (Erasmus Rotterdamský)
Životy otců svatých egyptských (sv. Jeroným)

Kapitola druhá

II.1. Popis a historie rukopisu

Traktát Řehoře Hrubého z Jelení je, jak už bylo řečeno v předchozí kapitole, součástí Velkého sborníku, ba co víc, je úvodním spisem celého sborníku. Celý latinský název traktátu zní *De regendo magistratu ad Franciscum Lucium equitem Senensem, praetorem Romanum*. Svým rozsahem 22 folií nepatří ve sborníku k nejdelším, ale jelikož je do něj vsunuta předmluva k celému sborníku, je dnes jeho hodnota vyšší. Předmluva byla do poloviny rukopisu vevázána později omylem, když se měnila vazba. Její první část se nedochovala, ale i přesto víme, že celý sborník byl věnován purkmistru a radním Starého Města pražského a datována je 4. října 1513. Až na ztracenou část předmluvy je sborník neporušen.

Kodex má rozměry 31,5x21,5 cm a je psán na papíře. Celý je vevázán v lepenkové vazbě potažené papírem, hřbet a rohy desek jsou potaženy kůží. Působením vlhkosti je u hřbetu z části poškozen. Sborník je psán česky. Latinsky je napsán pouze

obsah na předešlý, který tam doplnil Josef Zimmermann,⁶¹ a přídavky na konci rukopisu (folia 515-532), které již nejsou psány rukou Řehoře Hrubého z Jelení.

Úvodní listy všech spisů ve sborníku jsou bohatě zdobeny. Iniciály jsou zdobeny v barevném obdélníku, celá úvodní stránka je vždy orámovaná rostlinnými motivy se zlacením. Majuskuly uvozující věty jsou v celém sborníku vybarveny žlutě, marginální poznámky jsou psané červeně. Text je psán ve dvou sloupcích a marginální poznámky jsou psané z obou stran.

Úvodní list rukopisu *Jana Antonína Kampánského knihy o tom, kterak má spravován býti úřad* je zdoben v levém dolním rohu šedo-zlatými motivy, v pravém dolním rohu zeleno-zlatými, uprostřed pravého okraje růžovo-zlatými a v pravém horním rohu zeleno-zlatými květinovými ornamenty. Iniciála *K* je v růžovém rámečku vymalovaná modře.

Sborník se dostal do Národní knihovny v Praze z kláštera augustiniánů u sv. Václava v Praze. Podle Josefa Dobrovského ho pro klášter koupil P. Candidus v 18. století.⁶²

II.2. Paleografický rozbor

Jak již bylo řečeno, rukopis je datován na 4. října 1513, tedy do počátku 16. století. Psán je pozdně středověkou gotickou polokurzívou. Toto písmo začalo být v této době střídáno písmem novogotickým. To bylo později vytlačováno písmem humanistickým. Pro pozdní středověkou gotickou polokurzívu je typické, že písmena jsou tvořena více tahy pera. Mírné zaoblení původně ostrých hran je důsledkem rychlejšího tempa psaní.⁶³ Zkracována bývají nejčastěji latinská slova v datovacích formulích. V této době bylo ještě v češtině používáno zdvojování samohlásek k vyjádření jejich délky⁶⁴ a v textu se objevují i zdvojené souhlásky k vyjádření

⁶¹ Josef Václav Zimmermann (1804-1877), český farář, spisovatel a překladatel.

⁶² Josef TRUHLÁŘ, *Katalog*, s. 66.

⁶³ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jaroslav KAŠPAR, Ivana EBELOVÁ, *Paleografická čítanka. Textová část*, Praha 2006, s. 150.

⁶⁴ Např. množii, lidee, žaadost.

měkkosti.⁶⁵ Všechny gramatické úpravy a zásahy do textu, které byly při přepisu provedeny kvůli jeho modernizaci, jsou uvedeny v ediční poznámce.

II.3. Obecná charakteristika rukopisu

Celý rukopis je rozdělen do tří hlavních částí, přičemž první části předchází krátký úvod, který objasňuje, z jakého důvodu a pro koho byl rukopis určen nebo odkud se dá čerpat inspirace k dobrému vedení úřadu.

První část je soustředěna na vysvětlení, jak důležité je při vykonávání funkce městského správce dodržování božích zákonů a jaké vlastnosti by měl dobrý úředník mít. Důraz je kladen především na spravedlnost.

Druhá část je zaměřena na správný výběr poradců a vysvětluje, proč jsou poradci pro tuto funkci důležití.

V předmluvě se Řehoř Hrubý z Jelení snažil vyburcovat měšťanské sebevědomí a zároveň obžalovával šlechtu, že se snažila města zbavit svobody a Prahu ponížit, ačkoliv pro ně byla v minulosti místem, kde hledali bezpečné útočiště. Zakončena je latinskou datací, podle které je datován celý Velký sborník.

Třetí a zároveň poslední a nejobsáhlejší část traktátu pojednává o tom, jak mají být rozsuzovány soudní pře a jak by se měl správce města chovat, aby nikomu svým chováním nestranil. Jako důležité vlastnosti jsou vyzdvihovány zejména upřímnost a spravedlnost. Za důležitý je považován i upravený zevnějšek úředníka. Důraz je v této části kladen na popis dodržování městských práv.

II.4. Rozbor první části

Hned z první věty, která je jako jediná v celém textu, mimo marginálních poznámek a slova *konec*, psaná červeně a podle které je celý traktát nazván, se dovídáme, kdo byl původním autorem rukopisu a komu byl rukopis určen.⁶⁶ Kdo byl onen František Lucius, vládce Senenský a soudce římský, se nepodařilo identifikovat.

⁶⁵ Např. att

⁶⁶ Fol. 1a; *Jana Antonína Kampánského knihy o tom, kterak má spravován býti úřad k Františkovi Luciovi vládyce senenské a súdci římskému.*

Ve zbytku odstavce Jan Antonín Kampánský vyzdvihuje to, že František Lucius vždy pozorně poslouchal jeho kázání a skutečně jim porozuměl.

Z dalšího odstavce vyplývá, že dotyčný autora sám požádal, aby pro něj spis o tom jak má být veden úřad vytvořil a on se jím pak mohl ve funkci městského úředníka pro dobro občanů řídit.

Jan Antonín Kampánský dále popisuje svůj život biskupa, který podle svých slov vedl čestně, jak to k tomuto životu patří, a to, jak ho vedli generace církevních hodnostářů před ním, považuje za lítostivé, poučné a napomínající. Dovídáme se o něm, že se plně věnoval učení náboženství, které vyučoval také v městských tovaryšstvech. Za největší úkol katolického náboženství považoval, aby žili všichni co nejspravedlivěji. Františku Luciovi nechtěl podbízet svůj způsob vedení života, protože světský život je podle něho svobodnější v konání mnoha věcí i myšlení. Má následovat příkladu těch, kteří byli ve vedení města úspěšní a zároveň na sobě pracovat a chovat se tak, aby si z něho jiní vzali ponaučení. K tomu všemu má připočítat tradici a zkušenosti z dob minulých. Jako vzor by mu měli sloužit předkové jeho předků a národů, cizí země, města i lidé. Z jejich historie se může poučit i dnes a bohatě z ní čerpat inspiraci. Každý národ má totiž ve své minulosti období nebo jednotlivé události, které jsou hodny zapamatování a může tak posoudit, z kterých věcí si vzít příklad.

Po tomto krátkém úvodu se již autor pomalu dostává k tomu, jaké vlastnosti by měl městský úředník mít. Jak sám říká, dělá to proto, aby František Lucius později nenaříkal, že jsou na něj kladeny větší nároky, než jaké mohou být na městského úředníka činěny. Tímto traktátem se ho bude snažit navést na cestu, která povede ke cti a slávě.

Úředníci na vysokých místech, kteří svou funkci vykonávají nedbale a nepoctivě, ničí celé panství. Když vedou svůj úřad poctivě a pilně, nejdůležitější věci zachovávají a obhajují. Spravedlnost městské správy a spokojenost měšťanů závisí na tom, kým a jak jsou úřady vedeny. Funkci městského úředníka nemá vykonávat člověk, který nabývá majetek pro sebe, ale ten který obec spravuje tak, aby prosperovala, všichni žili podle práv, majetek měšťanů byl chráněn před nespravedlností a čest města rostla.

Dobré spravování města je, jak říká Kampánský, nesnadná věc a pro člověka, který si váží své cti, také těžká, ačkoli někomu se to může zdát snadné a lehké. Ti úředníci, kteří jsou málo pozorní při opatrování dobrého chodu města, bývají o to více

pyšní a hrdí. A takové úředníky nemají měšťané rádi. Úředníci, kteří jsou nenávistní a vydírají, jsou bráni ne jako ochránci měšťanských majetků, ale jako jejich zahubitelé.

Autor nepovažuje za důležité mluvit o tom, jací lidé úřady často vedou, ale jak by ho měli vést. Jan Antonín Kampánský zmiňuje Platóna, podle kterého mají být do úřadů dosazováni lidé „*spůsobní a dostateční*“.⁶⁷ Ti, kteří nezvládají svůj úřad spravovat, mají být od úřadů daleko zahnáni. Nejvíce se mají měšťané varovat nezdrženlivých, výbušných, nenávistných a hádavých úředníků. Tyto vlastnosti jsou totiž podle Kampánského v člověku od narození a s časem rostou.

Kdo chce svůj úřad správně vést, musí mít podle autora od přirození vše, co má správný muž mít: „*Jako vtip ostrý, podobu nemrzkú, opatrnú a dospělú vážnosť v razení, živú a horlivú pílňnosť v dobrém věci činění, a ta kteráž dostatečně oznámena nemuože býti, než toľiko rozomiena dobrotivosti a prísňosti prostřednosť, aby nebyla spraviedľnosť ani ukruťnosť vohavena, ani príľišňú dobrotivosti umenšena*“.⁶⁸ Zároveň ale podotýká, že kvůli přílišné dobrotivosti si mohou udělat měšťané z úředníka otroka. Pokud by byl naopak příliš krutý, vypadal by v jejich očích jako tyran.

Člověk, který vede úřad, by měl mít v sobě přísnost, z části vrozenou a z části získanou. Poučit se má ze slov filozofů: „*Neb neviece Římanuov statky zahubila ukruťnosť Néronova než Asyrských měkkost Sardanapalova*“.⁶⁹ Ukruťnosť je považována za horší a škodlivější, protože zahubuje město, ale měkkost mu pomalu ubírá sílu. Je proto třeba vzít si z toho příklad, nebýt přísnějším než je třeba, ani dobrotivějším nežli dovoluje vážnosť úředníka.

Střídmost je pro zachování měst důležitá v době války i klidu. Jako příklad jsou uvedena slova Caelia, který na dotaz, čím by drželo kamení v městské zdi pohromadě nejlépe, odpověděl, střídmostí úředníka a svorností měšťana. A pokud to tak funguje, nevyrovnejí se tomu ani věže jakkoliv vysoké a široké. Kdo by takovou vlídnost nedodržoval, měl by být z úřadu vyhnán. Do stejné záhuby totiž přivede město ten, který kázeň měšťanů příliš trestá, stejně jako ten, který ji oslabuje.

Za jednu z nejdůležitějších věcí považuje Kampánský mít Boha v mysli a následovat ho jako vůdce, aby nebylo konáno nic, co je proti křesťanským zásadám.

⁶⁷ Fol. 2b.

⁶⁸ Fol. 3a.

⁶⁹ TAMTÉŽ; Nero se zapsal do historie svou krutou vládou, Sardanapallos naopak svou zženštilostí a zhýralostí.

Rozsudky má úředník činit podle svého svědomí a nenechat se ovlivnit žádnou křivdou ani nepřátelstvím. Je třeba mít na mysli, že „*město, to kteréž zpravuješ, jest tobě svěřeno, ne v tvú moc dáno a že ten tvooj úřad ne k tvému, ale k obecniemu všeho města užitku máš obracovati, pakli by to nemohlo býti, ale k zachování dobrých*“.⁷⁰ Úřadování má městu prospívat a ne škodit.

Dobrým radám je třeba naslouchat a špatné nepřipouštět. Základem je víra v milostivého Boha, neboť tomu, kdo ho ctí, se vede šťastně, a tomu, kdo jím pohrdá, se vede nešťastně. Když božské věci hájí, může se dostat do nebezpečí, ale nemůže zahynout. K této větě připsal Řehoř Hrubý z Jelení poznámku. Hájením božských věcí rozumí hájení pravd víry podobojí. Svědomitým křesťanem nemá být úředník sám, ale k víře má vést i své služebnictvo. Kampánský považuje za důležité, aby se každý rok nechali všichni vyzpovídat a očistit se tak od hříchů. Svátky a posvátné řády mají být dodržovány.

Správný muž, který vede svůj úřad poctivě, nemá zanedbávat nic, co příleží k službě boží. Bůh totiž podle Jana Antonína Kampánského člověka stvořil, a proto by ho neměl svým vztahem k němu potupit. Kde je služba boží, vede se život světější a pokornější a ze strachu z boží pomsty lidé tolik nehřeší, jsou poslušnější a poctivější.

Autor nevěří tomu, co se píše o Rhadamanthysovi, kerý se stal podle pověsti po smrti soudcem v podsvětí. Vše je podle něj uspořádáno ve velikém řádu božských věcí a ustanoveno nejvyšším soudcem Bohem. Ten vše spravuje tak, aby na zemi bylo dobro odpláceno a zlo potrestáno. Nesouhlasí s Democritem, který tvrdil, že odplata a pomsta jsou věci lidské a Bůh toto neřídí.

Podle Kampánského má být odpuštěno řeckému pohanství, které uctívalo mnoho bohů, protože Boha, kterého vyznávají křesťané, neznalo. Křesťanství má moc krotit hříšnost. Lidé, kteří se vzdali péče o věci zemské a věnují se náboženství, mají důvěru ostatních křesťanů, na rozdíl od těch, kteří hamižně shromažďují majetek.

Věřící člověk je brán jako šlechetný a pokorný. Úředník má hledět toho, aby byl při jednání obecních věcí příjemný. Nejčastěji je příjemné vystupování zásluhou píle a dodržování věcí božských. Najdou se ale úředníci, kteří umí s lidmi manipulovat. Pro člověka není nic prospěšnějšího a pro Boha milejšího než upřímnost a vedení svátosti života.

⁷⁰ Fol. 4a.

Najdou se lidé, kteří prý dokážou předpovídat budoucnost. Neváží si důstojnosti a poskvřňují tím víru v Boha a svým chováním zneuctívají křesťanské náboženství. Takoví lidé nemají spravovat město. O tom, kdo potupuje Boha, lidé všeobecně míní, že je neúčinný, nepoctivý a kdyby se snažil radit poctivé věci, nikdo by ho neposlouchal.

O šlechetných lidech je známo, že jsou upřímní, poctiví a nábožní a nikdo by o nich naopak nepochyboval, že jsou hříšní, i kdyby něco hříšného dělali. Lidem se špatnou pověstí je přičítána největší hříšnost, ačkoliv to nemusí být pravda, protože neušlechtilým lidem se těžko věří. Obecní správce ve svobodném městě by měl dělat všechno pro dobro svých měšťanů, jako například: *„Kaziti mezi měšťany nepřízně, obmýšleti a ustanovovati to, což by bylo k užitku jim, k pokoji raditi, napomínati a popouzeti k válce, nachylovati k milosrdenství, zbuditi je k zahnání křivd a naprosto všecko činiti, což se činievá v městech svobodných“*.⁷¹

Kampánský míní, že není člověka, který by měl mít větší povinnosti než úředník a nejvíce toho pro město udělá ten, kdo vyznává křesťanské hodnoty. Má je vyznávat i čeleď, která nevede bohatý život. Ta, přestože ignoruje záležitosti zemských úřadů, je zapálena pro víru v Boha. Kontakt poddaných a správce je prospěšný pro obě strany. Kdo nechodí do kostela a nedodrží křesťanské zásady, vede válku s Bohem a je považován za škodlivého měšťana. Horší je zklamat člověka než Boha a větším hříchem je zlodějství a ne svatokrádež. Významnou roli hraje svědomí člověka, které člověk buď má, nebo nemá. Důležitými ctnostmi jsou podle autora chvála, vzácnost a víra v Boha, nejdůležitějšími jsou ale strach a milosrdenství. Řehoř Hrubý z Jelení to v marginální poznámce vysvětluje tak, že lidé dobré úředníky milují, ale jako svých otců se jich bojí.

Již ve starověkém Egyptě prý sedávali kněží na soudech s panovníky a *„můřeninové někteří z kněží krále dělali“*. Amfitryónští, kteří obývali ostrov Délos zasvěcený bohu Apollónovi, byli – po odsouzení svého krále Amfitryóna Řeky za vraždu – v době jeho vyhnanství odkázáni na jejich rozhodování. Že městská práva nebyla oddělena od božího zákona, autor ukazuje i na příkladu duchovních v Keltské říši, nomádských Chaldejců a perských Mágů. I v těchto rozmanitých kulturách soudci při vynášení rozsudků hleděli na náboženská ustanovení. Přestože každá výše zmíněná kultura, jak chtěl autor zřejmě tímto pestrým výčtem zdůraznit, uctívala jiné náboženství, vždy se při vynášení rozsudků ohlížela také na boží zákon. Nejinak tomu bylo u Římanů. Své pohanské božstvo velmi uctívali a kdo ho zostudil, byl považován

⁷¹ Fol. 6a.

za škodlivého a zlého měšťana. Tito měšťané bývali zbavováni svých funkcí, protože každý měl v národě, ve kterém žil, hájit čest jeho náboženství.

Dobří a nábožní lidé naopak získají slávu. Podle autora lidé věří, že takovýto lidé se po smrti „*berú do rozkošné jakés a veselé a teplé krajiny, kdež mnohého dobrého docházejí a nic zlého netrpí a že tam živi jsú věčně s bohy a že jakž kto v tomto životě byl nejspravdivější, ten po smrti bude nejblahoslavenější*“.⁷² Pohané věřili, že dobří lidé bývají odměněni a hříšní potrestáni.

První část uzavírá Kampánský ponaučením, že když si všechny tyto kultury svých náboženství tolik cenily a využívali je v obecních věcech i městských záležitostech, křesťané to nemohou činit jinak, hlavně z toho důvodu, že právě jejich náboženství je to jediné pravé.

II.5. Rozbor druhé části

Druhá část je zaměřena na správný výběr poradců úředníka. Zvolený správce nemá zamítat lidi, o kterých je chvalitebné mínění, a než přijme nové lidi do své rady, má si je nejdříve vyzkoušet a pozorovat je. Místo v radě mají zastávat lidé dobří, naopak zlí z ní mají být propuštěni. Jan Antonín Kampánský udává jako příklad Antisthénův výrok, že „*tehďáž zahyne město, když mezi dobrými a zlými měšťany nebude žádného rozdielu*“.⁷³

Řehoř Hrubý z Jelení v marginální poznámce dodává, že by se tak stalo, pokud by byli do úřadu dosazováni špatní měšťané, tak jako ti dobří. Stejně to funguje i u jiných povolání, ve kterých pracuje více lidí a jejich práce tvoří dohromady celek. Je zde uveden příklad tovaryšstva. Čím lepší budou pracovat v tovaryšstvu měšťané, tím lépe bude tovaryšstvo fungovat.

O dobrého měšťana se má pečovat jako o užitečnou bylinu, oproti tomu špatný má být vytrhnut i s kořenem. Pokud je ve městě špatných měšťanů moc, mají být podle rady Xenofona vytříděni „*jako koukol od pšenice*“.⁷⁴ Každý, kdo by chtěl zastávat funkci městského správce, by měl být nejprve prověřen. Ověřen by měl být nejen jeho věk a vlastnosti, ale také i rod, z kterého pochází. Pro výborné fungování úřadu je výběr

⁷² Fol. 7a.

⁷³ Fol. 7b.

⁷⁴ Fol. 8a.

vhodných poradců na prvním místě: „Z dobrých rady pocházie města zachovanie, síla, utvrzenie. Z rady pak zlých pocházie bieda, pohroma, rumrajchové, zkáza. A protož těch rady nezamietaj, kterýchž jest upriemnost zřejmá, obyčejové známi a dobří, vzácnost nemalá, věk příhodný, rod ctný“.⁷⁵

Ten kdo spravuje úřad sám bez toho, aby si nechal od někoho radit, má být pokládán za všetečného. Autor Jan Antonín Kampánský souhlasí s názorem císaře Zena, podle kterého mají být chváleni ti, kteří si nechají poradit. Názor Hésiodův je opačný. Podle něj si větší pochvalu zaslouží ti, kteří všemu rozumějí sami a na pomoc cizích nespolehají. Ale i nejvyšší římský bůh Jupiter si podle řady básníků svolával před důležitým rozhodnutím na poradu ostatní bohy. Protože ten, kdo činí všechno sám, mnohdy nepřijde na to, co napadne víc lidí. Podle Kampánského se tím lidé, kteří by rádi poradili, cítí poníženi a uraženi a šíří proto pomluvy. Nejčastěji to bývají ti, kteří chtějí získat všechnu chválu pro sebe. Plynou z ní ale hádky a sváry, a pokud neustanou, zahubí město. Důležitá je proto ochota spolupracovat s nějakými poradci. K tomuto odstavci doplnil Řehoř Hrubý poznámku *Rendl*. Jedná se pravděpodobně o odkaz na Albrechta Rendla z Oušavy,⁷⁶ který je znám jako odpůrce měst a pravděpodobný autor odpovědi městům, v níž odmítal požadavky měst, která tak přišla mimo jiné o svůj hlas na zemském sněmu.⁷⁷

Špatnými měšťany má být podle Platóna opovrhováno a nemají být dosazováni na úřady. Autor si přeje, aby se rozmáhalo obecní dobro. Tam, kde vládne zlost, nemá být spravování města nazýváno „*ani panovanie, ani město, ani obecnie dobré, ale tyranstvie a spuštění a bouřka vražedníkův zúfalých a ke všem nešlechtnostem kvapných*“.⁷⁸ Špatní lidé radí jen zlo, jsou chlípni, činí křivdy a ruší řád ve městě. V Římské říši kontrolovali městské úředníky censoři a ty špatné z rad odstraňovali.⁷⁹ Dokud měli tuto moc, spravování měst fungovalo. Když přešla později správa měst do rukou špatných úředníků, začaly hádky a spory.

⁷⁵ TAMTÉŽ.

⁷⁶ Albrecht Rendl z Oušavy (†9. 9. 1522), pražský místopurkrabí a královský prokurátor, zasloužil se o prosazení Vladislavského zřízení zemského, které uznává zákonodárným stavem pouze stav rytířský a panský.

⁷⁷ *Ottův slovník naučný XXI*, Praha 1904, s. 552-553.

⁷⁸ Fol. 9a.

⁷⁹ Ludvík SVOBODA a kol., *Encyklopedie Antiky*, Praha 1973. s. 114.

Špatného úředníka Kampánský charakterizuje takto: Nedává dobré rady, nedělá nic, co by mohlo jemu samotnému uškodit, to znamená, že nevydává ani zákony, které se mu nehodí. Dokládá to tímto příkladem: „*Nečekati tě tohoto, aby nebo od cizoložníka cizoložstvo, nebo od zloděje zlodějstvie novým právem zastaveno bylo*“.⁸⁰ Dobří měšťané se radují ze svobody práv, zlí se vyžívají v rozpustilosti.

Pokud jsou práva rušena, moc má v rukou tyran. Jako příklad uvádí Kampánský Filipa II. Makedonského. Ten, aby mohl vzít Aténským moc, nejdříve k sobě povolal všechny jejich chytré muže, protože město bez nich mohl snáze získat do své moci. Chytří úředníci jsou základem obrany práv a ubránění je snáze, než kdyby město hlídali vojáci. Autor zmiňuje Homéra a za vzor dává část jeho díla *Illias a Odyssea*. Agamemnon v něm žádá, „*aby mu více dáno bylo do vojska Nestoruov nežli Achilesuov*“.⁸¹ Je tím myšleno, že chce mít při sobě více moudrých lidí než statečných vojáků. Více je třeba varovat se zlých měšťanů, protože jednou svojí špatnou radou mohou podlomit dobré základy fungování města.

II.6. Předmluva

Na začátku je nutno říct, že bez spisu *Napomenutí Pražanům*, který je ve Velkém sborníku uveden až na konci, by byla předmluva stěžejí pochopitelná. Podle Řehoře Hrubého z Jelení je Praha hlavou nejen samotných Čech, ale všech zemí Koruny české a svůj původ v ní mají všechny šlechtické rody. Poukazuje na to, že již v minulosti byla téměř ve všech národech soustředěna moc, sláva a vzácnost ve městech a to od přirozenosti a řízením božím z vůle panovníků. Kdo tomu nevěří, má se podle rady Hrubého podívat na Itálii a další její sousední země, ale dočte se to také v řeckých a latinských kronikách a bibli. Pokud by našel někdo někde „*co slavnějšíeho, vzácnějšíeho, chvalitebnějšíeho, mohutnějšíeho a v čemkoli duostojnějšíeho než města s jich právy, řády a svobodami*“,⁸² všeho, co je mu nejmilejší, by se Řehoř Hrubý z Jelení zbavil.

V další části předmluvy se ptá, zda kdy rytířstvo a panstvo dokázalo bez měst něco, čím se mohlo chlubit, a myslí si samozřejmě, že ne. Všechnu moc a sílu země má

⁸⁰ Fol. 9b.

⁸¹ Fol. 11a.

⁸² Fol. 10a.

podle něj v rukou Praha a další města. Vědomi si toho byli i panovníci, kteří udělili městům za jejich zásluhy veliké milosti a Prahu vyzdvihli i nad rytířstvo a pány.

V poslední části předmluvy obžalovává Řehoř Hrubý z Jelení panstvo. Obviňuje ho z toho, že chce z Prahy a měst „*osla učiniti*“;⁸³ ačkoli se do ní dříve uchýlovalo jako do bezpečného útočiště. Zapálení a oslepení hrdostí a lakomstvím ji chce zbavit svobody, tak jako zbavilo svobody své poddané. Na konci se s povzdechem ptá, kdy a jak Bůh poddané vysvobodí. Předmluva je ukončená latinskou datací.⁸⁴

II.7. Rozbor třetí části

Třetí část se týká rozsuzování pří. Městský úředník by se nikdy neměl při rozsuzování nechat ovlivňovat přátelstvím nebo nepřítelstvím určité osoby a porušovat tím městská práva. K nepřátelům i přátelům má být vždy spravedlivý. Když se objeví nějaké problémy, neměl by ze svého místa odstupovat, ale vzdorovat jim a snažit se je řešit. Kdo brání svobodu, má být nazýván obráncem svobody a ochráncem zachování města. Již řecký filozof Pýthagorás učil, jaký by měl být správce města: „*Aby měl mysl v razeň svobodnú, usúzení svobodnějši, aby pověděl to, což smýšlíš a smýslil to, což jest právy stvrzeno a což se k obecnímu obracuje dobrému*“.⁸⁵ Přítel by neměl soudit shovívavěji a nepřítel nespravedlivěji. Stejně tak své příbuzné. Vždy musí jednat tak, aby to bylo dobré pro obecní blaho a ne pro něj samotného.

Autor přirovnává město k lidskému tělu. Každý měšťan je jeho součástí a pomáhá mu, aby fungovalo. Proto musí být v souladu s ostatními a pracovat tak, aby neškodil nejen těm, kteří mají ve městě nějaké postavení, ale ani žádnému jeho obyvateli, a aby všechno fungovalo a nikdo nikomu nečinil nějaké křivdy. Jestliže budou všichni držet pospolu, každý bude dělat, to co má, bude to tak všechno fungovat.

Pro klid ve městě by také nemělo být nikomu nadržováno anebo naopak křivděno. Obecní soudce by se neměl přiklánět na žádnou stranu a měl by rozhodovat

⁸³ Fol. 10b.

⁸⁴ Předmluvu k Velkému sborníku již uveřejnil Josef TRUHLÁŘ ve své práci *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.*, Praha 1984, s. 169; dále pak Emil PRAŽÁK v díle *Řehoř Hrubý z Jelení. Studie s ukázkami z díla*, Praha 1964, s. 137-138, jejím stručným popisem se zabýval TAMTÉŽ, s. 70-73.

⁸⁵ Fol. 11b.

podle práva. Autor zmiňuje příklad Pittakka, který říkával, že by raději soudil dva nepřítelé nežli přátele. Protože soudit dva přátele má za následek, že jeden se stane kvůli rozsudku nepřítelem.

Autor se odvolává na Sokrata, podle kterého má být zachováno právo, aby nebyla nespravedlnost předkládána jako největší spravedlnost. Ten, kdo je při souzení ovlivněn soucitem, nenávistí, nadějí nebo strachem, ztrácí svou čest a porušuje obecní právo. Takové chování je neupřímné a právě upřímnost má být v rozsuzování při zachovávána. Kdo není při souzení spravedlivý, nemůže být upřímný.

Každý člověk má nějaké povinnosti. Například *„dobrého a řádného hospodáře jest povinnost tato, čeled' zpravovati, děti vésti a učiti. Dobrého sedláka dědinu dobře dělati, kopati, vorati, také i nájemnú. Jako dobrého měšténina povinnost jest tato, spravedlivého rozkazování práv, ustanovení poslouchati, svým užitkem města užitek předkládati. Předních měšťanuov nebo znamenitějších tato jest povinnost, dobře o svobodě města mysliti a mohutně živu býti. Lidí starého věku povinnost jest svobodně raditi, poctivosti brániti, mládež skrocovati a všelijakú cestú čest města rozmnožovati. Mládencuov jest povinnost šlépějí předkuov a starších svých následovati, k chvále se zbuzovati, slávy šlechetností a vtípem hledati. Strážných povinnost jest města hledati, na branách bdieti, a tak rozliční lidé rozličných věcí sú pilní“.*⁸⁶ Povinností správce města není jen opatrovat svůj majetek, ale také hlídat domy a vesnice, aby neupadaly.

Dobrá správce města má mít na mysli, že je v úřadu postaven pro všechny měšťany a jeho čest i hříchy jsou spolu srovnávány. Chválen má být takový úředník, na kterého si nemůže nikdo z nějakého důvodu stěžovat. Jak má být chválen hospodář za pilnost, tak ještě více má být chválen a vyzdvihován soudce za to, jak dobře svůj úřad vede. Čím větší město bude dobře spravovat, tím znamenitěji bude jeho práce hodnocena. Pokud ho bude spravovat zle, tím hanebněji na něj bude nahlíženo.

Kampánský přirovnává zanedbání spravovaného úřadu k zanedbání hospodářství, opuštění dětí, zklamání přátel, nebo dokonce Boha. Toto všechno má být trestáno. Městský soudce by měl být proto pilný, aby skrze jeho úřad nebylo poškozeno obecní blaho, ale aby bylo naopak dobrými zvyky, právy a ustanoveními rozšiřováno.

V následující pasáži autor naznačuje, že neméně důležitou roli hraje úprava zevnějšku. Protože i takové „detaily“ mohou pokazit celkový dojem. Za samozřejmost se pokládá upravená tvář, umyté vlasy a ostříhané nehty. Kampánský to přirovnává

⁸⁶ Fol 13a-13b.

ke stavbě domu. Ani mistr který postaví krásný dům, za něj nebude pochválen, „*bude-li spodek jeho na jediném někde mieste něco než jinde škaredější, a nebo některý kámen nerovně vsazený*“.⁸⁷ Stejný význam má i výrok Platóna, který říká, že křivým smyčcem nejde zahrát libozvučný tón.

Správce města musí být svými ctnostmi vyzdvižen nad jiné, aby si z něj mohli brát ostatní příklad. Základem všech ctností je spravedlnost. Autor apeluje na Františka Lucia Senenského, „*aby nic hrdě, nešlechetně, nespravedlivě neučinil, nepověděl, nedopustil, jsa nejpřísnější obránce poctivosti obecní a zvláště všeho toho, což k právom buďto božským, buďto lidským příleži*“.⁸⁸ Souhlasí s Hérakleitem, který tvrdil, že městská práva mají být chráněna stejně tak jako hradby. Protože nemít práva je podle autora nebezpečnější nežli nemít hradby. Ti, kteří odporují městským právům, mají být považováni za nepřátele a ostudné měšťany. Tak jako hradby chrání město, aby nebylo dobyté nepřítelem, chrání práva město před neušlechtilými lidmi a hříšníky. Protože kdo ruší práva, ruší klid a svobodu celého města.

Pomocí práv je zachovávána svoboda, kontrolovány a omezovány činnosti, které by mohly městu škodit, a všechny dobré věci jsou naopak rozmnožovány. Za věhlasnější práva jsou považována ta, která byla městu dána, nežli ta, která byla získána bojem. Autor zmiňuje výrok Diogena: „*V kterém městě práva nemají a vody nenie při něm tekuté, v tom múdry muž nemá nocovati*“.⁸⁹ Jistě měl na mysli, že v nich není bezpečno. Známé je také Platónovo prohlášení, které říká, že bez práv nemůže fungovat dům ani město ani národ a všechno lidské pokolení.

Zachovávána mají být i práva, která člověk dodržuje přirozeně bez přinucení. Myšleny jsou tím například pokojné vztahy mezi příbuznými, žádné lsti mezi tovaryši a respektování rodičů. Kampánský míní, že není nad horší vadu než nad nevděčnost, proto by neměla být mezi lidmi vpuštěna. Dále by každý, kdo chce mluvit na svou obranu, měl být poslouchán. Kdyby všechny tyto věci přestaly být dodržovány od přirození, byly by zničeny všechny zvyky, které dodržovali předkové, města a národy po celá staletí: „*Neb kdybychom je potupily, z gruntu by město vyvrátily*“.⁹⁰

⁸⁷ Fol. 14a-14b.

⁸⁸ Fol. 14b.

⁸⁹ Fol. 15b.

⁹⁰ Fol. 16a.

Zachovány mají být věci, které nejsou ustanoveny právem, ale jsou všeobecně dodržovány, schváleny a staly se zvykem. Nikdo nemůže být bez spravedlivého rozsudku odsouzen. Dále mají být respektovány věci, které jsou pokládány za slušné, poctivé a spravedlivé.

Dobrý správce města má také hledět na to, aby byly všechny sliby plněny, smlouvy dodržovány, a tomu, kdo je v právu, nebyly činěny žádné překážky. Je zakázáno brát úplatky, věci odkázány poslední vůlí mají být řádně předávány, daně odváděny a mzdy placeny. Pokud bude František Lucius všechno toto dodržovat, bude podle Jana Antonína Kampánského považován za spravedlivého správce.

Poctivost a váženost dobrých lidí nesmí být zneuctěna. I měšťané, kteří nemají funkci městského úředníka, jsou různě vážení a pokud by byli zostuzeni, způsobili by povyk. Spravedlivý úředník nedělá mezi měšťany žádný rozdíl a s každým jedná, jak se sluší. Některé národy, jako například Lakedaimónští, ctí obzvláště věk, podle kterého váženost posuzují.

Posuzována bývá i úředníková dobrotivost. Přísné pokutování, trestání a mučení je považováno za ukrutnost, ale mírně se protivit nespravedlnosti je považováno za „*skutek muže veliké mysli*“.⁹¹ Přesto by městský správce neměl zapomínat na křivdy, které lidé v městě činí. Řehoř Hrubý z Jelení příhodně doplnil v poznámce, že u lidí, kteří v žádném úřadu nejsou a na křivdy zapomínají, je to naopak považováno za obdivuhodné. Jsou-li činěny křivdy samotnému správci, je považováno za slušné je odpustit.

Lidé, kteří se vyžívají v ukrutnosti, mučení a vraždění, nejsou hodni spravování města a podle Kampánského ani života. Opět to objasňuje na příkladu: „*Starí oni Římané říkávali, že není hoden světla viděti, ktož jest člověka života zbavil*“.⁹² Všeobecně by ale neměly být hříchy trestány ani příliš mírně, ani přísně. Autor příliš nesouhlasí s tím, jakým způsobem Řekové trestali vinné. I když mnoho práv a naučení od nich Římané převzali, trávit provinilce jedem se zdá Kampánskému kruté. Mnohem krutěji ale trestal hříšníky Falaris. Vypráví se, že nechal vyrobiť kovového býka, pod kterým zapaloval oheň a své nepřátele v něm zaživa upaloval. V Římě za vlády císaře Nera mohl být usmrcen jen ten, komu císař podepsal souhlas. Sám podle Kampánského říkal, že se mu přičí, že umí psát, protože tím někoho odsuzuje na smrt.

⁹¹ Fol. 16b.

⁹² Fol. 17a.

Spravedlivý správce města by se z tohoto měl poučit a jen nerad odsuzovat člověka k smrti. Zloděje a vrahy je nutné podle autora takto trestat, ale z nutnosti, ne dobrovolně. Při souzení se má brát v potaz nejen míra provinění, ale i důvod, z kterého obviněný čin spáchal.⁹³ „*Dráb-li všetečný meze přesáhl cizie, čili řádný měštěnin z otcovské dědiný souseda vystrčil. Mládenec-li se obořil na ženu nestydatú, čili starec na poctivú. Vražedník-li člověka ranil, čili jeho nepřítel. Ten-li jest krádež učinil, kterýž se jie prvé nikdy nedopustil, čili ten ješto prvé často kradl, chudý-li ukradl pro núzy, čili bohatý pro lakomstvie. Z hněvu-li kto koho zhaněl, čili pro to že jest hánce. Za pokoje-li kto čili v válku vidien byl v zbroji. Strojil-li se kto brániti čili bouřku spuosit*“.⁹⁴ Nutné je také posoudit, na kom bylo učiněno bezpráví, „*jako nepřátelom-li jest učiněna či tovařišom, příbuzným-li či cizím, domácím-li či přespolním, muži-li poctivému či hanebnému člověku a vohyzdnému, duchovníemu-li či světskému, tomu-li, ješto nenie na úradě čili úředníku*“,⁹⁵ a na jakém místě („*v kostele-li či v hampejse, na rynku-li čili u zdí městských*“).⁹⁶ Všechny tyto skutečnosti je třeba zvážit.

A toto považuje Kampánský za věc „*největší a nejslavnější*“: Slabí mají být hájeni proti mocným a chudí proti bohatým. Tyto měšťany je třeba chránit nejvíce, protože jsou nejslabší, tak jako městské hradby bývají chráněny nejvíce v nejslabších místech.

Důležité je zároveň, hledět na štěstí mocných a bohatých, aby nenastaly nepokoje. Tito lidé si často připadají ponižovaní, když je s nimi zacházeno stejně jako s těmi slabšími a chudšími. Vyvolávají tak nepokoje v naději, že i další lidé se proti správci města postaví a sami se pak budou moci ujmout spravování města. Někteří provinilci se bouří ze strachu, jak dopadne soud a bojí se trestu. Již Aristoteles o tom mluvil. Jako příklad takovýchto nepokojů je zmíněno povstání na Rhodu, kde vážení měšťané vzali do rukou zbraně proti chudým a méně váženým, snad ze strachu a neušlechtilostí, které činili, jak o tom mluvili i Heraklienští a další.

⁹³ Zemské a městské právo se v této době od sebe prakticky nelišilo a základem každého trestu byla fyzická bolest. Jagellonský věk je věkem bez věznic. Pokud nebyli provinilci odsouzeni k trestu smrti, většinou se z vězení vraceli nadosmrti zmrzačení. Zatímco soudní vyšetřování trestu bylo projednáváno bez přítomnosti veřejnosti, vykonání trestu bylo veřejným ceremoniálem. Více Josef MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 185-202.

⁹⁴ Fol. 18a.

⁹⁵ TAMTÉŽ.

⁹⁶ TAMTÉŽ.

Kampánský radí Františku Luciovi, že práva vzniknou, když se dá vést tam, kam ho přízeň lidí povede. Autor uvádí pro příklad i slavnou Solónovu řeč, že jsou práva přirovnávána pavučinám: Lidé chudí a slabí se v nich zamotají a lehko v nich uvíznou, naopak lidé mocní a vážení je snadno protrhnou. Řehoř Hrubý z Jelení to naopak přirovnává k mouše, která se do pavučiny také lehko zamotá, nikoli však velký brouk, který jí protrhne. Ne slabí a chudí, ale mocní a bohatí porušují práva a škodí tak městu.

Ve svobodném městě by nemělo být dopuštěno, aby se nechal správce řídit větrem, neboli těmito mocnými lidmi, neboť nic neškodí správci města více než tyto nepokoje. Zachovávána má být shovívavost, jednomyslnost obecních práv a vyzdvihována má být pouze ctnost.

Chválu také úředníkovi přináší pokora, se kterou svůj úřad vede. Oproti tomu nezdrženlivost přináší loupění, vydírání a braní úplatků. Za největší provinění považuje Kampánský cizoložstvo a veškeré porušení poctivosti. Mezi další bídné vlastnosti patří lakomství, které plodí závist mezi měšťany a způsobuje neoblíbenost úředníka mezi nimi. O lakomém správci míní, že v souzení nemůže být upřímný. Mezi kladné vlastnosti patří skromnost a pokora. Odsuzováno je také opilství a obžerství. V Řecku ustanovil Solón právo, podle kterého byli úředníci mající slabost pro alkohol a neřízenou konzumaci potravin, trestáni smrtí. *„Poněvadž lépe jest, aby jeden člověk v městě zahynul, než by jednú osobú byla nakažena obec.“*⁹⁷

Jestliže správce nemá všechny tyto ctnosti od přirození, musí na sobě pracovat, protože pílí toho může dosáhnout. Nemusí ho znepokojovat to, že byl před ním někdo k spravování města způsobilější. Čím větší město úředník spravuje, tím pilněji si má svého úřadu hledět.

Za důležité považuje Kampánský také to, jak se má úředník ve své funkci pohybovat a tvářit. *„Ten ktož jest na úřadě, tak má vymalován býti a postaven, aby žádný úd a žádná těla část neprázdnila. Nejprv čelo u židovin dělají, aby bylo hladké a vytažené v razení, svráštělé a zasmušené v súzení, aby ho mohli šetřiti dobří a báti se zlí. Voči at' jsú bedlivé a na všechny strany hledící, však pokorné.“*⁹⁸

Aténský vojevůdce státník Themistoklés zakazoval úředníkům, aby byli přítomní při konání olympijských her, aby zůstávali nestranní, nemohli s nikým sympatizovat. Stejně tak nemohli chodit kejklíři hrát divadlo, aby je úředník, který hru

⁹⁷ Fol. 19b.

⁹⁸ Fol. 20a-20b.

sledoval, blíže nepoznal a úředník se tak nestal nepoctivým divákem. Kampánský připomíná, že tento zvyk už dávno neplatí a se střídmostí a vážností se úředník dívat má. Za neslušné je ale považováno „*bezevšie příčiny a potřeby po městě v houfě choditi, na koni nestydatě jezdit a sem i tam na jněm běhati, z voken vyhlédati, po noci se túlati, hrám se všelijakým dívati*“.⁹⁹

Podstatné je mít oči otevřené a uši nastavené jak žalujícím tak žalovaným. Musí si zachovat nestrannost a vždy se tvářit a mluvit tak, jak vyžaduje situace: „*Totíž aby čelo svraštil, když co zuřivého mluvíš*“.¹⁰⁰ Městský úředník by neměl být ani lakomý ani marnotratný. Když už by měl jednou z těchto dvou věcí hřešit, měla by to být marnotratnost. Není nic úředníku škodlivějšího než jeho chamtivost a obyvatelů města a celé země. Již Římané dodržovali právo poddaných, aby jim správci majetek nebrali, ale aby je obohacovali.

Protože městský soudce by měl být vždy připraven měšťanům poradit a pomoci, neměl by se z města vzdalovat a měl by být na radnici k zastížení. Tolik se mu dostane chvály, kolik jeho pilností přibude užitku a tolik hanby, kolik škody městu učiní.

V závěru Jan Antonín Kampánský shrnuje, že toto všechno byly věci, které po něm František Lucius žádal. Základem dobrého spravování města je dodržování božích zákonů. Vše, co bude dál stavěno na tomto základu, žádná moc nezboří. Ve všech věcech je důležité zachovávat spravedlnost. Bohu mají být činěny oběti a zemřelým mají být slouženy zádušní mše. Žádnému člověku nemá být úmyslně krivděno, dobrými lidmi nemá být pohrdáno a válka má být vždy s ukrutností vedena. Dobrý správce nebude nikdy dělat mezi lidmi rozdíly a všechny bude spravedlivě soudit.

Pokud se bude František Lucius řídit těmito radami, půjde ve stopách těch nejúspěšnějších mužů, kteří město spravovali. Když se mu to podaří, bude se Kampánský moct radovat z toho, že i on na tom měl z části svůj podíl. A pokud bude František Lucius dobrým správcem města, může být do vyšší funkce povýšen.

⁹⁹ Fol. 20b.

¹⁰⁰ Fol. 21a, marginální poznámka.

ZÁVĚR

Jak již bylo řečeno v úvodu, hlavním cílem této práce, bylo ediční zpřístupnění traktátu Řehoře Hrubého z Jelení *Jana Antonína Kampánského knihy o tom, kterak má spravován býti úřad*. Vězme, že ani půl tisíciletí po vzniku tohoto traktátu neztratilo jeho téma svou aktuálnost. Ba naopak, mnozí úředníci by se z něj mohli i dnes v řadě věcí poučit. V dnešním byrokratickém systému samozřejmě nemají takový rozsah působnosti, jako měli úředníci před pěti sty lety, ale minimálně pasáže, které popisují, jaké vlastnosti by měl dobrý úředník mít, by pro ně mohly být velice poučné.

Nechci na tomto místě, a ani mi to nepřísluší, sahat do svědomí dnešních úředníků. Faktem ale zůstává, že některé předpisy, zvláště ty morální, kterými by se měli úředníci řídit, se za celá staletí nezměnily. Pro příklad uvádím tuto editovanou pasáž: „*Také má tohoto hleděti, aby slibové byli splněni, smlúvy zachovány, srovnání nerušený a ktož by šel po právě, aby žádné v tom neměl překážky. A aby halafancové nebyli bráni a kšaftované věci aby byly vydávány, daně dávány, platové placeni.*“¹⁰¹

Jan Antonín Kampánský použil v originále řadu příkladů, které ilustrují, jak fungovalo městské právo již ve starověkém Řecku, Římě a dalších starověkých státních útvarech. Řehoř Hrubý z Jelení v marginálních poznámkách řadu věcí objasnil či do nich připsal svůj osobní názor.

Tím, že přeložil a později věnoval Řehoř Hrubý z Jelení toto dílo Jana Antonína Kampánského radním na Starém Městě, jen dosvědčuje, jak vřelý měl vztah k městům, ač byl sám původem šlechtic. Překlad původního originálu vznikl někdy v průběhu prvního desetiletí 16. století, kdy ve městech panovala vyhrocená atmosféra kvůli Vladislavskému zřízení zemskému. Ani k tomuto si neodpustil Řehoř Hrubý z Jelení poznámku a na jeden list připsal jméno *Rendl*.¹⁰² Tento muž, který se velkou měrou zasloužil o vydání Vladislavského zřízení zemského byl u měst a lidí, kteří je hájili, velmi neoblíben.

V neposlední řadě se snad také dostatečně podařilo v této práci představit osobu a částečně i tvorbu Řehoře Hrubého z Jelení a dokázat tak, že zaslouženě patřil ve své

¹⁰¹ Fol. 16a.

¹⁰² Fol. 8b., viz. druhá kapitola.

době k významným českým humanistům a neprávem je na něj v dnešní době zapomínáno.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny nevydané:

Národní knihovna České Republiky Praha

sig. XVII. D. 38, fol. 1-22 (Řehoř Hrubý z Jelení, Jana Antonína Campanského kniehy o tom, kterak má zpravován býti úřad)

Literatura:

Jaromír BĚLIČ, Adolf KAMIŠ, Karel KUČERA, *Malý staročeský slovník*, Praha 1979.

Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*. Praha 2001.

Vladimír FORST, *Lexikon české literatury, osobnosti, díla, instituce*, Praha 1993.

Jan GEBAUER, *Slovník staročeský*, Praha 1970.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jaroslav KAŠPAR, Ivana EBELOVÁ, *Paleografická čítanka. Textová část*, Praha 2006.

Josef HRABÁK, *Starší česká literatura*, Praha 1986 *Příruční slovník jazyka českého I-V*, Praha 1938-1957.

Josef JUNGSMANN, *Slovník česko-německý I-V*, Praha 1989-1990².

Josef JUNGSMANN, *Historie literatury české, aneb, Saustawný přehled spisů českých s kratkau historií národu, oswícení a jazyka*, Praha 1849².

Josef JUNGSMANN, *Historie literatury české, aneb, Saustawný přehled spisů českých s kratkau historií národu, oswícení a jazyka*, Praha 1849.

Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526) III-IV*, Praha 1998.

Ottův slovník naučný I.-XXVIII., Praha 1888-1909.

Emil PRAŽÁK, *Místo Řehoře Hrubého ve vývoji českého humanismu*, Česká literatura IX, 1961.

Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení. Studie s ukázkami z díla*, Praha 1964.

Slovník antické kultury, Praha 1974.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Praha 1978.

Slovník spisovného jazyka českého I.-IV., Praha 1971.

Alexander STICH, Radek LUNGA (edd.), *Jan Kořínek. Staré paměti Kutnohorské*, Praha 2000.

Ludvík SVOBODA a kol., *Encyklopedie antiky*, Praha 1973.

Ivan ŠTOVÍČEK, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

Josef TRUHLÁŘ, *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.*, Praha 1984.

Josef TRUHLÁŘ, *Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a universitní knihovny pražské*, Praha 1906.

Josef VINTR, *Zásady transkripce českých textů z barokní doby*, Listy filologické 121, 1998.

Jaroslav VLČEK, *Dějiny české literatury I*, Praha 1960.

Vojtěch ZAMAROVSKÝ, *Bohové a hrdinové antických bájí*, Praha 1996.

Inernetové zdroje:

www.manuscriptorium.com

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA 1

Úvodní strana rukopisu *Jana Antonína Campanského knihy o tom, kterak má spravován býti úřad*

PŘÍLOHA 2

Ediční poznámka

PŘÍLOHA 3

Edice rukopisu *Jana Antonína Campanského knihy o tom, kterak má spravován býti úřad*

PŘÍLOHA 4

Slovník archaismů

Dana Antonia Lam
panstkeho smelch o ton
kerat maa zpravouar
bra vrad k frantisko
w luoww arlaadyce
Senenske a sodar krum
keemu

Dzi
sem
gasto
mnie
wal
reag
o we.

Deni vraduow a o ipra
wouam obegnich megn
pamatugi lua narimlar
Mr: yako welim pylme
mne postichal o tuch wie
zech ne offemetne wppra
wugnyreho: yako; ta k
gymewagni mnozn: ale
vpyznieie otvneragnyre
ho to goz smyslím - Nleb
sem vstowal spogit vzi
tek a slusnosti: ty wuegy
narwnege/oblibuge: ke
wez pochuzegnye z mner
nosti pramene puzezely
by k obegniemu mwesta
vzrtku - a ktem wuegem

naraimies y ty pryzwolo
wal a zdalo se mi ze by
ty by potom wstypil w v
rad: ze by krages w mem
yako po slepiegicah rzezy
mee - Nymie pak pomie
wadis goz swr znamemem
opatnosti a zw luastem
vpyznieimosti pyzisel k
vradu sodge miestkeho:
gastym wzkuzowanim o to
vstlugesb: att by to tobie
odenne byl wppraweno
psanim: goz sem pzed te
by mekyr gasto mluwie
wal - A to zeto wppaym
o to stogisb: aby keer me
byl vgen napomnanim
gfa bez vradu: ty aby mo
lit obegowati k vztka
mestianuow twych gfa
w tom znamemtem vga
du postawen - A yaa pro
to to sem radgy tobie w tee
wuegy byl powolen: ze sem
w tatorwem duostogens
m: keerecz wstegto pyz
lezegy k wuermemu a k
swatemu zywota wredem
ma pzed sobr wsteho lid
stkeho pokolenie pogitwo
se narwuetgy a wstegto

Ediční poznámka

Rukopis *Jana Antonína Campanského knihy o tom, kterak má zpravován býti úřad* je uložen v pražském Klementinu v Oddělení rukopisů a starých tisků národní knihovny České republiky pod signaturou XVII. D. 38. Jazykově se jedná o text český (kromě latinské datace). Text má rozsah 22 folií a je psán na papíře o rozměrech 31 x 21 cm. Jednotlivá folia jsou číslována. Pro lepší orientaci a s ohledem na umístění textu je v edici přidáno písmeno „a“, označující první stranu folia a písmeno „b“, označující druhou stranu folia. Pokud bylo slovo na konci strany rozděleno a pokračovalo na druhé straně, je číslo folia označeno až za celým slovem. Text je na každé straně dělen do dvou sloupců.

Výběr edičních zásad vychází z obvyklých pravidel zpřístupňování novověkých česky psaných textů.¹⁰³ Text rukopisu byl transkribován a podle logických souvislostí a větné stavby doplněn o interpunkci a upraven do odstavců. Marginální poznámky jsou umístěny vpravo vedle textu. Části textu označené v dochovaném rukopise závorkami byly ponechány v kulatých závorkách (). Do hranatých závorek [] byly doplněny části textu, které v rukopise chybí. V textu se objevují zkratky (j[es]t) a slova zkrácená (abycho[m], tvý[m], povin[n]ost), která byla důsledně rozepisována. Pro označení nečitelného textu byla použita hranatá závorka s otázníkem uvnitř [?].

Nejvíce edičních úprav v textu se týkalo hlásek. Klasicky bylo převáděno $w \rightarrow v$ (tvé), $v \rightarrow u$ (ukrutný), podle významu slova $g \rightarrow j$ (jest), $y \rightarrow j$ (jakož). Ve všech slovech bylo důsledně zanecháno $ú$ (súdce, vstúpil), tam kde interpunkce chyběla, bylo doplněno také. U skupin samohlásek bylo upraveno $ie \rightarrow ě$ (město, hledět), $iie \rightarrow ie$ (rytieřstvo), $iiee \rightarrow íe$ (naučení), $ye \rightarrow í$ (větčiči), dvojhláska $ay \rightarrow ej$ (jednostejný), $au \rightarrow ou$ (dopouštět). Dvojhláska uo (duostojenství, spuůsob, králuov) byla zanechána. Zachovány byly rovněž souhláskové skupiny ct (vzáctnost), tc (nětco, motci, stkvělé), ck (všeckna, všickni), cs (řecké, otrockú) a dl (nesnesitedlné). Spřežky byly podle významu převáděny $rz \rightarrow ř$ (řeč, úřad), $cz \rightarrow c, ě$ (moc, člověk). Byly upraveny

¹⁰³ Ivan ŠŤOVÍČEK, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.; Alexander STICH – Radek LUNGA (edd.), *Jan Kořínek. Staré paměti Kutnohorské*, Praha 2000, s. 533-553.; Josef VINTR, *Zásady transkripce českých textů z barokní doby*, Listy filologické 121, 1998, s. 341-346.

hláskové skupiny *di, ti, ni* → *d', t', ñ* (rozdrážd'ují, měšťan, stupňové). Zdvojené souhlásky byly zjednodušeny *ff* → *f* (filozof, francouz), *nn* → *n* (tyran), *ss* → *š* (nešlechtnost), *tt* → *t'* (at'). Tvary slova *umpřímě* byly ponechány podle originálu. Psaní písmen *t* a *d* ve slovech lišících se od pravidel českého pravopisu (neotejdu, ktož) bylo ponecháno. Souhlásky *t, t'* a *ž* na konci slov (radímt, nežlit', varujž), byly pro větší autenticitu textu také zanechány, stejně tak jako protetické *v* na začátku slov (vochotnost, voči). Písmeno *ž* bylo zanecháno i ve slově *založíž*. Zdvojené samohlásky byly převedeny *aa* → *á* (žádost), *ee* → *é* (lidé), *ii* → *í* (lítost). Podle předlohy bylo důsledně zachováno písmeno *s* ve slovech *spuosob, skrocení, usření, spívat* a písmeno *z* ve slovech *zprávce, zpravovat, vézti*. Naopak slova, u kterých nebylo psaní *s/z* důsledně dodržováno, byla opravena podle dnešní gramatické normy (zpozdilý, zhřešil). Podle předlohy byla zanechána i slova, která mají dnes předponu *vz* (zbuzovati, znášet, znik). Správnost psaní skupin souhlásek (meští, vyším, vetčí) nebyla upravována. Tvary slovesa *být* byly také ponechány podle originálu (súce, sú, jsmi), naopak modernizovány byly tvary slovesa *mít* (měl). Psaní *i/y* bylo upraveno podle současných pravidel českého pravopisu (egyptský, činiti, jsmi). Spojka *li* byla oddělena spojovníkem (spuosobíš-li). Upraveno bylo i psaní předložek.

Jména osob nebyla nijak upravována, jejich dnešní podoba je uvedena při bližší identifikaci v poznámce¹⁰⁴. Psaní velkých písmen u vlastních jmen, slova Bůh a zeměpisných názvů bylo upraveno podle dnešní gramatické normy. Datace byla převedena na dnešní způsob datování.¹⁰⁵

¹⁰⁴ K identifikaci jmen byly použity práce Ludvík SVOBODA a kol., *Encyklopedie antiky*, Praha 1973.; Josef JUNGSMANN, *Historie literatury české, aneb, Saustawný přehled spisů českých s kratkou historií národu, oswícení a jazyka*, Praha 1849.; Emil PRAŽÁK, *Řehoř Hrubý z Jelení. Studie s ukázkami z díla*, Praha 1964.

¹⁰⁵ Pro převod datace byla použita práce Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*. Praha 2001.

Příloha 3

f. 1a/

Jana Antonína Campanského kniehy o tom, kterak má zpravován býti úřad k Františkovi Luciovi¹⁰⁶ vládyce senenské a súdci římskému. Když sem často mieval řeč o vedení úřaduov a o zpravování obecních věcí, pamatuji, Luci nejmilejší, jaks velmi pílňe mne poslúchal o těch věcech ne ošemetně vypravujícího, jakož tak činievají mnozí, ale upriemě otvierajícího to, což smyslím. Neb sem usiloval spojití užitek s slušností, ty věci nejviece oblibuje, kteréž pochazejíce z miernosti pramene, příležely by k obecnímu města užitku. A k těm věcem náramněs i ty přivoloval a zdálo se mi, že kdy by ty kdy potom vstúpil v úřad, že by kráčel v něm jako po šlépějích řeči mé.

Nynie pak poněvadžs již svú znamenitú opatrností a zvláštní upriemností přišel k úřadu súdce městského, častým vzkazováním o to usiluješ, ať by to tobě ode mne bylo vypraveno psaním, což sem před tebu někdy často mluvěval. A to z této příčiny o to stojíš, aby kterýmis byl učen napominániami, jsa bez úřadu, ty aby mohl obracovati k užitku měšťanuov tvých jsa v tom znamenitém úřadu postaven. A já pro toto sem radči tobě v té věci byl povolen, že sem v takovém duostojenství, kteréž všecko při ležejíc k věrnému a k svatému života vedení, má před sebu všeho lidského pokolenie, poctivost největčí a všecko

byl biskupem

f. 1b/

jest lítostivé i učecí i napominající.

v duostojentvie
biskupské

Neb jsa již já odveden od zemských žádostí, všeckeren téměř svuoj věk v učení křesťanského vedu náboženstvie, kteréž i jinému učí velmi znamenitě. I městská tovařistva v povinnosti a v životě pokojném drží, když se jeho poslúchá učení. A křesťanského náboženstvie tento jest skutek nejzvláštnější a největčí, abychom všickni jakž muožem, nejspravedlivějie živi byli. Spravedlivý pak

totiž náboženstvie
nebo křesťanstvie

¹⁰⁶ František Lucius Senenský, nepodařilo se identifikovat.

život dvojí se věci dobývá naučeními a příklady. Ale o příkladech nepřileží praviti nětco na tomto miestě.

Aniž tě k našemu života vedení nabieziemi. Neb jestit spuosob života tvého svobodnější i k činění i k smyšlení. Ale však musíš těch následovati, kteréž vidíš v zpravování města výborné, a nebo což jest věc větčí, tak sobě máš činiti, aby ti kteříž chtie vidieni býti nejlepší, tebe samého následovali, za tebu samým poctivosti vuodcí šli. Bud' také k tomu přidána starodávnost a věci dálých známost.

totiž biskupskému
nebo kněžskému

totiž to pak za
starodávna bývalo

Nechť se tobě naskýtají předkuov tvých předkové a národuov a zemí cizích, měst a lidu. Ješto od těch ode všech muože nětco vzato býti, což ty s chválú muožeš zachovávat. A to jest také řeka nejhojnější k braní příkladuov. Neb žádný nenie národ tak divoký, tak hlupý, kterýž by nětčeho nebo neučinil, nebo nenesl, což jest hodno pamatování. A protož cožkoli od nich učiněno jest znamenitého, cožkoli spravedlivého a múdrého, cožkoli povědieno výtečného a vážného, cožkoli vymyšleno chytrého a opatrného, všecko ty to muožeš

totiž hleděti na jiné
národy a na jiná města

výtečné jest slovo
dobré neb nětco
takového znamená,
čehož se velmi šetřiti
má, jako nějakého
výstavku nebo
vytržené věci a mimo
jiné znamenitějšíe

f. 2a/

hodně učiniti. A čině ty věci, nebudeš blúdit. Pakli budeš blúdit, přijdeť to z následování šlépějí těch, kteříž sú před tebu šli. Ačkoli ne vždycky jest jednostejný spuosob vedenie života všem.

Mnohoť přinášie čas, Některé také věci miesto přinášie, kterýmiž rozom múdrého muže snadně se zpraví. Ale to[m]u, což příleží k následování výborných, lépe ty rozomieš, nežli bych já mohl vypraviti.

Naučeníe pak dadie se tobě, však taková kteráž sú příhodnější k obecniemu běhu měst nežli k váze křest'anstvie. A to proto učiním, aby nemohl pro toto kuknati, žet jest na tebe větčí vloženo břiemě, nežli by mohlo neseno býti od toho, kterýž v obecniem životě a v městském tovařistvu obcuje, kdež poněkud svoboda jest větčí. Protož nikamť neotejdu od utvrzené jako říekají cesty, aniž tě v které vženu úzkosti, než tolikot' se okáže cesta, kteréžť snáze bude jíti k slávě a ke cti.

K zpravování dobrému města nejpřednější místo drží úředové, kterýchžto tak veliká jest moc, že když se vedú neprávě a nedbanlivě, i největší zahubuje panství. Když se pak vedú pilně a právě, i největší věci skrze ně bývají zachovány a ohájeny. Neb na úradiech všeliká spravedlnosti městské zpráva a měšťanuov zachování a pokojnost záleží. Na kterýchžto úradiech ne proto lidé postaveni bývají, aby statku nabývali, ale aby obec zpravovali a aby všickni vedlé práv živi byli a aby panství obce rostlo, statkové měšťanuov byli bezpečni před křivdami a aby se rozmáhalo všeho města duostojenství.

f. 2b/

A to jaká jest věc k činění, z samého počátku této řeči naše muožeš viděti. Jistě nesnadná jest to věc a těžká člověku tomu, kterýž všecko sobě vedlé svého duostojenství váží. Než lidem jiným muože se zdáti snadnější a lehčejší. Krejčto jak velmi malú mají pilnost při ostřehání zachování všech, tak velmi mnoho mají hrdosti a pýchy k tomu, aby se před lidmi okazovali a vynášeli. A v takové věci nemohú jich snášeti měšťané, protože se jim zdá, že nad ně nic není pyšnějšího. Jsú také úředníci, kteříž se tak ohrazují nenávisť a dráním, že se toto vidí, že nejsou statkové měšťanuov všech dáni jim k ostřehání, ale k zahubení.

totiž zpravování
takové dobré

nad takové bláznově
hrdé úředníky

Ale já v této mé řeči ne jací sú ti lidé, kteříž sú na úradiech, ale jací mají býti, chci vyhledávati a že ty témuž chceš držím, aby mohl netoliko přirození vuodce následovati, ale také i naučeními mými přijíti k tomu, což jest nejlepšího. Při kteréžto věci má se pilnost Platonova¹⁰⁷ zachovávat, kterýžto Pláto¹⁰⁸ ty toliko velí na úřady městské sázeti, kteříž by k tomu byli spůsobní a dostateční, jiní pak aby daleko byli od úraduov zahnání, kterýchžto nebo vtipu zpozdilost nebo přirození zlost obecních věcí nemuože s užitkem zpravovati. Neb přirození některé lidi zplodilo hlupce a zpozdilé k razení. Některé pak zplodilo vtipné jistě a k razení ostré a

¹⁰⁷ Platón (427-347 př. n. l.), řecký filozof, žák Sókratův.

¹⁰⁸ Pláto = Platón.

hotové a však nezdrželivé a kvapné k hněvu, k nepřízním, k nenávisti, zarputilé, nepřátelství a bouřek žádostivé.

A nad to nic není škodlivějšího v městě

f. 3a/

svobodném a ničehéhož se v něm nemají více varovati měšťané než toho. Ty pak všechny věci s člověkem se rodí a mnohokrát nemůže jich nechat, než ukryty bývají do času, aby větší síly nabyly k rušení řádu městského. A nad takového měšťánina žádné šelmy není k školení horší.

Ktož tehdy chce úřad svůj řádně vésti, ten i od přirození tak musí být spůsobený, aby to všechno do sebe měl, což výbornému muži příleži míti. Jako vtíp ostrý, podobu nemrzkú, opatrnú a dospělú vážnost v razení, živú a horlivú pílňost v dobrém věci činění, a ta kteráž dostatečně oznámena nemůže být, než toliko rozomiená dobrotivostí a přísností prostřednost, aby nebyla spravedlnost ani ukrutností vohavena, ani přílišnú dobrotivostí umenšena. A první ta věc, totiž přílišná dobrotivost, přináší potupu otrockú, druhá pak, totiž ukrutnost, přináší nenávist tyranskú.

Než máť míti úředník snadnú jakú a tichú přísnost, kteráž pochází od přirození, ale takéť přichází od učení. Neb ačkoli ty věci mievají lidé od přirození, však nětco toho také dobyto bývá pílňostí. Prospievají také k tomu naučení znamenitých lidí a nejvíce filozofuov. Jichž to toto bývá při tom usúzení, že nemají se úředníci dopouštět ani krvavé ukrutnosti, ani měkké dobrotivosti. Neb nevíce Římanuov statky zahubila ukrutnost Néronova¹⁰⁹ než Asyrských¹¹⁰ měkkost Sardanapalova.¹¹¹ Ačkoli ukrutnost z těch dvou věcí jest horší a škodlivější. Neb zahubuje pojednú město, měkkost pak po málu je

f. 3b/

totiž nad ty věci tu vyčtené, totiž nad kvapnosť k hněvu, k nepřízním, k nenávisti a nad zarputilosť

totiž hněvu nepřízní, nenávisti a žádosti nepřátelství a bouřek

totiž že příliš dobrotivý úředník bude potupen od lidí jako otrok, tak že naň nic nebudú dbán

totiž že ho tak lidé budú nenávidět jako tyrana

¹⁰⁹ Nero (37-68 n. l.), římský císař 54-68 n. l.

¹¹⁰ Assyřtí, obyvatelé Assýrie.

¹¹¹ Sardanapallos, assyrský král v letech 668-asi 631 př. n. l.

síly zbavuje. Poněvadž tieže silné věci padají, nežli hynú mdlé. Ty pak věci od dobrého přicházejie učenie, ale více od přirozenie.

Protož ty tohoto hled' jako přednieho uměnie, totiž aby nebýval přísnějším, nežli lidská potřebuje povaha, ani dobrotivějším nežliť dopouštíe úřadu tvého duostojenstvie. Kterúžto mierností, divná jest věc, jak sú sobě mnoho veliké chvály dobyli ti, kteříž sú obecníe věci zpravovali. Aníž která miernost jest k zachování měst příhodnějšie, buďto že jich věci sú v nebezpečenství války, buďto že odpočívají v pokoji.

A to jest velmi znamenitě oznámil náš Caelius,¹¹² jakož jest nadevšecky v řeči nejvážnější, jsa otázán od zedníka jakéhos, čím by se kamenie ve zdi městské drželo spolu nejpevnějie, odpověděl, že úředníkuov mierností a měšťanuov svorností. A že k tomu dvěmu nemohú přirovnány býti věže jakžkoli vysoké a široké. Ktož by pak té miernosti nemohl zachovávat, ten má jakožto k tomu nepříhodný od úřaduov městských zahrán býti. Neb jednotejnú záhubu uvodí na město ten, ktož měšťanuom kázeň tak tuze stahuje až se trhá, jako ten kterýž tak ji oslabuje, že se potom v nic obracuje. Ale o tom dosti sem již mluvil.

totiž aby v svém zpravování dobrém a řádném a spravedlivém nebyli ani příliš dobrotiví ani přísní

Praha

Jsu ještě i jiné věci, kteréž od mysli řádné jakožto z živého pramene pocházejie, kterýchžto věcí nebudeš-li mieti, všecko jiné musí zkaženo býti. A jest tato jedna ze všech nejpřednějšie a mezi lidmi velmi široce rozestřená, totiž mieti Boha nesmrtdlného před svýma očima a jeho jakožto

f. 4a/

vuodce svého ve všem následovati, aby proti naučením křesťanským ani sám nečinil, ani pokudž to muože býti, jiným činiti dopouštěl. Potom aby svědomím tvým, totiž tvého rozomu usřením, tažen byl k rozsudku a nikdy se nepohybuj v sídu kterýžkoli jsa popuzen křivdú ani kohožkoli nepřátelstvím ani žádnú jakž koli velikú

Praha

¹¹² Marcus Caelius Rufus, státník a řečník, tribun lidu v Římské říši v roce 52 př. n. l., přítel Ciceronův.

záplatú ani žádného milostí nebo líbostí než toliko pro samo dobré a spravedlivé.

A drž, že město, to kteréž zpravuješ, jest tobě svěčeno, ne v tvú moc dáno a že ten tvuoý úřad ne k tvému, ale k obecnímu všeho města užitku máš obracovati. Pakli by to nemohlo býti, ale k zachování dobrých. A měj za to, žet jest větčí na tě břemeno vloženo, nežli duostojenství a cti popřieno a že tvého úřadu jest tento užitek největčí, aby všem prospíval a žádnému neškodil, ani jsa popuzen křivdú, leč pro obecní užitek. Naposledy toto máš zachovávatí, což největčí moc má v obecních jednáních, totiž aby ani dobrých lidí rad nezanedbával ani zlých k radě nepřipouštěl.

Neb abychom od počátku začali. Budeš-li mieti k sobě Boha milostivého, jistě pevný a stálý založil si sobě grunt všech věcí, kteréž budeš činiti a mluvití i také myslití. Neb všeckno se šťastně vede tomu, ktož ctí Boha a nešťastně tomu, ktož jím pohřie. A ktož jsa pílén křesťanství, hájí božských věcí, upadnutí muože někdy v nebezpečenství, ale zahynutí nemuože. Aníž ty sám toliko křesťanství máš pílén býti, ale i všecka čeled' tvá v bázeň boží uvéstí a má se i ona i ty každý rok od hřiechuov

Praha

pravdy kalicha a jiných
pravd, kterýmž se
Římané protivie i
jiných všech pravd a
věcí božských

f. 4b/

očišťovati a nešlechtností smývatí i všecky myslí poskvrný křesťanským obyčejem s sebe skládatí. Máš svátky a posvátné řády zachovávatí.

A také muž dobrý a ten ješto má úřad poctivý, ničehéhož nemá zanedbávati, což k službě boží příležití. Nejprv pro toto, že poněvadž jsmi od Boha poslí, nemuožemi ho potupiti bez největčí pokuty nevěry, potom pro toto, že kdež jest služba božie, tu se vede život i světějie i miernějie. Neb jsúce právy božskými svázání a strachem božie pomsty s strašení, bývámi k hřiechom učinění zpozdilejší a k poddanosti a k poctivosti hotovější. Bojími se, abychom něčeho hrdého, lakomého, ukrutného, nečistého neučinili a abycho[m] nebyli vidieni nevěrnými a nevděčnými. A ačkoli

o Radamantovi¹¹³ onom Canuzitským, o kterémž pravie poetové, nevěřícími, však držími toto také i od přirození, že v tak velikém řádu božských a lidských věcí, kterýž řád i v nejmenších věcech vidími, nic nepochází, což by nebylo božským právem zavázáno a což by jeho nesmrtedlných a věčných rozkázání neposlouchalo. A že ustanoven jest od nejvyšieho Boha súde, kterýž všecky věci pan Kristus nesmiernú a věcnú myslí zpravuje a panuje, aby nic na zemi nebylo učiněno dobrého bez odplaty a nic zlého bez pomsty. A odtud jest pošlo všetečné a nepravé Democritovo¹¹⁴ drženie, kterýž jiné bohy zavrhl, než odplaty a pomsty nechal, maje za to, že z těch dvou věcí všecko se děje v životě lidském a že proto ony sú bohové samy. totiž odplata a pomsta Bláznově jistě to jest on smyslil.

Ale odpustmi

f. 5a/

tu věc starodávniemu pohanství, kteréž tlukúci se po věcech scestných a po odpořích zdání rozličných, vymyslilo sobě jakéž chtělo bohy, ale toho Boha, kteréhož ctíti mělo, nepoznalo. Protož velikut moc má křesťanstvie k skročení nešlechtností. Kteréžto skročení tiem jest lepší, že nešlechtnosti a opselosti nevarujemi viz čím a jak se zpravují křesťané se rozkázáním cizím, ale sami od sebe a dobrovolně se toho liknujemi. Pravé také křesťanstvie nebo náboženstvie činí jakús vzácnost tak, že kteříž sú oddavše se na takový život, zavrhlí od sebe péči o věci zemské, těm lidem nejviece věrie. A ne toliko ty, kteříž tent' prý kořistí a halafancuov ani čeho bohatstvie a statek potupili, ale i ty kteříž ho žádají a jej hromáždíe, jiného takového tiem za lepší lidé mají, čím je vidie k náboženství a k službě boží nebude hleděti etc. náchylnějšíe a hotovějšíe.

Neb odtud pocházíe jakés domnění šlechtnosti a pokory, kterýmžto dvěma věcem přisedí ta, kteréž úředník nejviece má hleděti, příjemnost v jednání věcí obecních. Kterážto příjemnost však jest prý nábožný bývá v kostele často

¹¹³ Rhadamanthys, syn nejvyššího boha Dia a jeho milenky Európy, mýtický král krétský, proslul jako spravedlivý vládce a moudrý zákonodárce, po smrti se stal členem podsvětního soudního tribunálu.

¹¹⁴ Démokritos (asi 460-370 př. n. l.), řecký filzof a vědec.

ačkoli pocházíme od šlechetného života a druhdy z chvály a z ctnostného zpravování, však nejčastěji od pílence a od zachovávání věcí božských. A poněvadž někteří pokryté dobroty mužie falešným náboženstvím tak velmi mocní sú k hýbání lidskú myslí, že ji nakloňují, popouzejí, ukrocují, rozdráždují. Co mámi o těch držeti, kterýchž jest svátost života zkušaná a zjevná a upříemnost shledaná a všem vuobec okazovaná? Jak mnoho na těch svietí se velebnosti, jak mnoho šanování a možnosti, buďto k rozdráždění, buďto k ukrocení vášní?

f. 5b/

Ješto nad takový život, co by bylo Bohu, zprávci nejlepšímu a největčímu, libějšího nebo člověku prospěšnějšího, nevidím. Aníž chci, aby se ovšem oddal na bohomyšlný život. Neb říedkých jest to skutek a těch ješto věčné věci časným předkládají, aby myslí svú zvěděli věci budúcí a pohrdajíce duostojenstvími a statky, kterýmž se lidé tak velmi divie, a tak jich velmi pílě, všecka svá myšlení a bděníe v nejvyšieho otce svého poznání položili. Jiní pak lidé na to toliko což před očima jich jest hledie a budúcí věci a to říedko a skrze mračno nebo mlhu vidie. Někteří pak jako hovada potupivše všeckno náboženstie, cožkoli mluvie, myslé, činie, nejmrzutější rozkoše koncem všecko vyměřují.

A takových ani obecná jednánie mohú se líbiti ani život jich muože chválen býti a žádné nejsou vzácnosti a od zpravování věcí obecních velmi daleko mají býti odvrženi. Poněvadž takoví ani sami nic slavného nebo užitečného nečinievají ani jiných k tomu, aby činili, nenapomínají. Pakli kdy napomínají, žádný jich neuposlechne, by pak i poctivé věci radili. Neb ktož potupuje zprávce Boha, o tom lidé držie, že nemuože píli poctivosti.

Šlechetného pak člověka divná jest věc, jak velmi ctie, a zvláště když jest k tomu i nábožný a upříemnost má v sobě od přirození a poctivost od služby božie, a k čemužkoli vede lidi, nemuože to povědieno býti, jak snadně ke všemu vuoli svú dávají. Bývá toto také, že o takových lidé věřie,

f. 6a/

že i najmenšími hriechy nehřešie, by pak i zjevně nětco hriešného činili. O zlých pak největší nešlechtnosti a tajné, tak jako by je na nich zjevně viděli, jistie. A taková viera v jednaní věcí i při jiných lidech mnoho muože, i těm kteříž obecnie věci zpravují jest jie nejviece potřebie. Kaziti mezi měšťany nepřiezně, obmýšleti a ustanovovati to, což by bylo k užitku jim, k pokoji raditi, napomínati a popouzeti k válce, nachylovati k milosrdenství, zbuditi je k zahnaní křivd a naprosto všecko činiti, což se činievá v městech svobodných.

vše jim v to dobré obrátie

nebo kterak co budú motci zjednati, nebudú-li jim lidé úplně věřiti a zjevně nešlechtným nerádi lidé věřie vyčítá, co zvláštne náleží činiti zprávcem města

Kto jest povinnější nežli ten člověk, kterýž jest na úradě a kto toho všeho viece a snáze muože dovésti, než ten ktož okazuje na sobě znamenie křesťanské dobroty? Ty pak všecky věci k tomuto patříie, aby i ty sám služby božie byl pílén i tvá čeled', a aby těch nepotupoval, kteříž kochajíce se v bohomyslnosti radči chtie chudobu snášeti, nežli toho pílni býti, aby peněz nahromáždili.

Kteříž pohrdajíce těmito věcmi zemskými a časnými, milostí věčného a nebeského dobrého zapálení bývají. S těmi obcovanie časté velmi prospievá i k činění ctností i k okázání. Ktož pak na mši nebývá, posvátnými věcmi pohrdá, do kostela nechodí, svátkuov nesvětí a světské věci viece sobě váží než duchovnie a časné viece nežli věčné, co se ten zdá jiného činiti, než že škodlivě užívá svého měšťanstvie a že vede otevřenú válku s Bohem nejvyším a nesmrtdlným zprávcí.

pro příklad poddaným, neb to velmi hýbe jými

Kterak pak o takovém člověku budeš bezpečně držeti, že tě zachová

f. 6b/

při tvé spravedlnosti a že jsa na úradě, nebude práv rušiti, poněvadž ho vidíš an toho čímž jest nejsvětějšíemu Bohu povinen nečiní, leč by byla menšie nešlechtnost Boha zklamati nežli lidi. A nebo leč by ukrutnější pokutú zloděj[stv]ie než svatokrádeže měli pokutováni býti. Ješto jedno to Boha se dotýče a druhé lidí, k tomu tak jest veliká moc svědomie, že se ničímž od naučení křesťanstvie nedělí.

totiž svatokrádež totiž zlodějstvie

Aniž jest která věc mezi tak rozličnými ctnostmi nad náboženstvie, aby od nie tak mnoho mohl nabýti chvály a vzácnosti

a viery, z ktorýchžto vecí strach a milosť pochádzajú. A ty dvě veci, totiž strach a milosť, sú v meste najvyššie bašty k hájeniu obecného dobrého. To pak náboženstvo zachovávanie i užitky mnohé v živote prinášajú, i keď z tohoto života vyjdeme, má pripravené najväčšie odplaty a večné.

totiž z chvály,
vzácnosti a viery
totiž keď mešťané
úředníky milujú a z tvé
milosti jako otcov se
bojia

A pretože všetkých národov stvrzeno jest svolením. Neb i u egyptských starých kněží s králi na súde sedávali. A múreninové někteří z kněží krále dělali. Řekové pře soudné znášeli na Amfitrionitské,¹¹⁵ kteříž sú byli na Délu¹¹⁶ ostrově služebníci Apolinesovi.¹¹⁷ Tak také druidé¹¹⁸ francúzom, tak kaldei Babilonským,¹¹⁹ persom Máji¹²⁰ rozsudky činili. A těch všech život a obyčejové záleželi na ustanoveních náboženství proto, aby městské pře a věci světské byly připojeny duchovním, aniž by práva městská od zákona božieho byla oddělena, kdy by súdcové i právo vynášeli i božských věcí hleděli. Římané pak, jichžto se věci

f. 7a/

doma nebo v ně, v pokoji nebo v válku, radú nebo rukú činěné, s velmi velikú chválu a s podivením připomínajú, nemievali ani svateb ani domú stavěli ani na hejtmanství do zemí jiných jezdili ani války začínali, leč sú prvé, to což k náboženství jich příleželo učinili. Tak oni ačkoli jsúce v bláznovém množství bohuov, však náramně bránili toho svého slepého a nepravého náboženství a je ve všecko, když co měli činiti, vkládali. Kteréžto náboženství ktož jest potupil, jmien jest byl za mešťenina škodlivého a zjevně zlého.

¹¹⁵ Amfitryónští, poddaní mykénského krále Amfitryóna.

¹¹⁶ Délos, ostrov v Egejském moři v souostroví Kyklady.

¹¹⁷ Apollón, syn nejvyššího boha Dia a Titánky Léty, bůh světla a slunce, ochránce života a pořádku, neomylný střelec a věštec, patron ostrova Délos.

¹¹⁸ Druidové, keltští kněží, představitelé keltské inteligence.

¹¹⁹ Chaldejci, v Římě nazývání „Babylónští“, od pol. 9. stol. usazeni v Mezopotámii.

¹²⁰ Mágové, kasta kněží v Perské říši.

A protož nejedni súce zbaveni úřaduov, mnozí od nepřátel zbiti ku příkladu jiných byli, že jest to proto na ně přišlo, že sú náboženstvie potupili. A žádný národ nebyl tak plachých obyčejuov, tak života neřádneho, aby neměl, že má bohom svým čest činiti jakž by koli nejviece mohl jie vymysleti, a že dobří a nábožní lidé nabývají slávy v tomto životě veliké. A když zemrú, že se berú do rozkošné jakés a veselé a teplé krajiny, kdež mnohého dobrého docházejí a nic zlého netrpie a že tam živi jsú věčně s bohy a že jakž kto v tomto životě byl nejspravedlivější, ten po smrti bude nejlahoslavenější. Že pak také kralují někteří v pekle, vypisují staří oni pohané a že múky ony i ony vedlé zaslúženie lidem přisuzují. A to proto, že sú v tomto životě byli nejspravedlivější.

Toto také staří pohané drželi, že těch, kteříž sú nešlechtně a nenábožně živi byli, jméno na zemi zahlazeno bylo. A že ti jistí sami bývali metáni

f. 7b/

po smetí na miesta mrzká, hrozná a plná bied a muk a že tam nemohú viděti ani světla ani mysli, jaké cítiti rozkoše. A poněvadž sú oni v tak falešném náboženství řády, kteréž sú jednu přijali s tak velikým náboženstvím a s péčí zachovávali a jich při jednání obecních a městských věcí užívali, co my pak mámi činiti v tak pravém, v tak svatém náboženství? O kteréžto věci psal-li sem velmi mnoho, odpustíš mi. Neb mi se i viece ještě o tom psáti chtělo.

jako by řekl, nic bez Boha nemámi počínati

Druhé jest toto naučení. Aby když již budeš k zpravování města volen a na úřadě postaven, nezamietal těch, o kterýchž jest domněnie chvalitebné, než takové přijmi do své rady, když by pře byla o veliké věci, o kteréž se mezi sebu trú lidé a slyš je a pozoruj jich slov. A druhdy též učíň i v prostředních přech, o kteréž by mohlo býti nějaké potýkánie nebo vážení, buďto že by se ta věc o kteréž pře jest zvláště některých měšťanuov dotýkala, buďto že by všemu městu náležela.

totiž ty rádce, kteréž k sobě přijel, nebo kteréž při sobě máš

A nechť jest tento mezi dobrými a zlými měšťany rozdiel, aby dobří bráni byli do rady, zlí pak aby z nie, pokudž to muože

býti, byli vymietáni. Staré jest toto Antistenovo¹²¹ propovědění. Že tehdaž zahyne město, když mezi dobrými a zlými měšťany žádného nebude rozdielu. A protož má městské tovařistvie tak vyklučeno a vyprávěno býti, jako dědina kteráž se strojí od pílneho hospodáře k úrodě výborné. A neméně se má pomáhati dobrým měšťanom a cti jich hleděti, než se byliny užitečné

totiž že zlí tak jako dobří budú váženi a na úřady sázeni

f. 8a/

polévajie a ošetřujie. Zlí pak mají s kořenem býti vyplnění. Pakli by to nemohlo býti pro množství zlých, kterýchžto, jakož praví Xenofon,¹²² hojně jest v městech, mají jaksí odmiešení býti od dobrých jako koukol od pšenice. Šanuj každého, jakž jeho úřad, jakž ctnosti, jakž věk, jakž vzácnost žádá a druhdy jakž žádá i jeho rod. Jestli že jest ten urozený šlechtný, jako sú ti, kteříž ne méně slávú svú sú znamenití než chválú předkuov svých, aniž toliko samých přinášejí tituluov a starého vládictvie k tomu, aby obecnie věci zpravovali.

aby byli zlí vyplnění a sláva j[es]t stien ctnosti a sláva nic jiného nenie než veliká chvála a široce roznesená a ktož jest ctnostný, ten nemuože prázdnen býti slávy jako tělo stien, neb vždycky chvála s ctností chodí, nebo tovařiší jako stien s tělem a jedno bez druhého nemuože býti neb musejí býti také i múdří i ctnostní

Mnoho tehdy j[es]t na tom, jakých lidí rady užíváš. Jestli že dobrých, nic nad to slušnějšího ani pokojnějšího nemuože býti činěno, pakli zlých, nic nemuože býti nad to neslušnějšího a nepokojnějšího. Z dobrých rady pocházie města zachování, síla, utvrzení. Z rady pak zlých pocházie bieda, pohroma, rumrajchové, zkáza. A protož těch rady nezamietaj, kterýchž jest upřiemnost zřejmá, obyčejové známí a dobří, vzácnost nemalá, věk příhodný, rod ctný.

A tak bude toto, že budeš mieti chválu netoliko z učiněné dobře věci, ale i pro toto, že si v tom užíval rady znamenitých lidí, aby pak utrhači nejvíce chtěli hyzditi konec od tebe učiněných věcí, nebudú motci toho učiniti. Ale ktož vedlé svého zdání a bez jiných rady všecko činí, ten nebo za boha nějakého má jmien býti mezi lidmi, a nebo což spieše jest, má býti odsúzen za všetečného.

neb toho o svém újmě neučiní než hyzdili-li by, jeho musili by i jiné znamenité lidi vedlé něho hyzditi etc. kto by jim tak věřil

¹²¹ Antisthenés (455-360 př. n. l.), aténský filozof, žák Gorgiův a Sókratův.

¹²² Xenofón (asi 430- asi 353 př. n. l.), řecký spisovatel, žák Sókratův.

A nechť nepohybuje tebu tato řeč Ezyodova¹²³ rozhlášená, že ti kteříž

f. 8b/

sami od sebe věcem rozomějí, větčí chválu obdržují, nežli ti ješto na cizie rady spoléhají. Neb Zeno,¹²⁴ k kterémuž já radči přistupuji, drží, že ti prvotně mají býti chváleni, kteříž radějie dadie sebu jiným hýbati, nežli by sami co o svém újmě měli učiniti nebo o nětco se pokusiti. A ačkoli v svú pílnot doufajíce, sami mnoho mohú a vtipu sú ostrého a rady velmi opatrné, však také na jiných vyzviedají, co by se jim zdálo při té věci, kterúž před sebu mají. A učiniti se jako by nevědel toho, což vieš jest věc užitečná druhdy.

Vypisují poetové vedlé svého šmyšlenie, že Jupiter¹²⁵ když se má oč těžkého raditi, svolává do rady jiné bohy a pořádkem vyzviedá na nich zdanie jich, abychom skrze to rozoměli, že lidé tiem radči mají se raditi s těmi, kteříž zkušenie věcí nabyli, čím sú vtipu hlúpějšieho a tupějšieho nežli bohové. Ktož sám od sebe všeecko činí, o tom se drží, že ne tak vidí ty věci, kteréž k radě přílezie jako potupuje jiné, jako by nic neznali a nerozoměli. A ti lidé jsúce od něho tak uraženi, hledají i v jakž koli veliké jeho chvále toho, čímž by jej vinili. Pakli toho nebudú motci učiniti, ale toto budú jistiti, že to slušnějie a užitečnějie mohlo se státi, kteréhožto utrhanie jenž z závistí pocházie, aby se varoval radímť.

skrze kteréhož se vyšší úředníci rozomějí

Rendl

Upadajíť pak v to utrhanie ti nejviece, kteříž jsúce žádostiví marné chvály, všelikú sobě chválu hledie osobiti, aniž se s jinými chtiejí zděliti, aby se tiem zdáli, že oni sami v jednaní věci největčích vidie. A ta chvála ačkoli jest veliká, však jsúci

totiž největčí věci samému viděti

f. 9a/

připojena potupě měšťanuov, plná jest okazovanie a hrdosti a pocházejie z nie nepřiezně svárlivé a ruoznic plné. A ty nepřiezně

¹²³ Hésiodos (8.-7. stol. př. n. l.), řecký básník.

¹²⁴ Zeno, východořimský císař v letech 474-491 n. l.

¹²⁵ Juppiter, nejvyšší řimský bůh, totožný s řeckým Diem, bůh přírodních sil.

nebudú-li přetrženy a odjaty, záhubu městu přinášeje, když jedni proti druhým čelé. A protož má se při tom užívati mierné vochtosti a rady s výbornými lidmi. Zlým pak měšťanuom, jakož praví Pláto, nedati zniku a necht' ležie v opovržení nešlechtní a necht' žádného přístupu nemají k úřadom a k duostojenstvím a ať nejsú vyzdvižení nikdy.

Ale dobrých lidí nejpoctivějšími radami město ať jest naplněno. Necht' se rozmáhá povodem dobrých šťastným obecníe dobré a jich hejtmaněním necht' jdú do šiku a táhnú práv a ustanovení houfové s praporci a necht' se pokoje roty skrze ně na svých miestech stavějie. Kdež pak zlost vejvodí, tu nemá slúti ani panování ani město ani obecníe dobré, ale tyranstvie a spuštění a bouřka vražedníkuov zúfalých a ke všem nešlechtnostem kvapných. A když již na to přijde, které věci jiné mohú zkaziti město, než kazieli ty? A nebo které jiné se má rady od zlých čekati než této, aby se dobrým protivili a aby tomu překážky činili, což by se koli k slávě, ke cti a poctivosti ustanovovalo. Poněvadž sú ti zlí hotoví k smilství, k činění křivd, k zbúření lidu v obci a k zkažení řádu v městě.

Byli někdy v Římě ustanoveni úředníci jenž censores¹²⁶ sluli, na to aby každého nešlechtného z rady vyhnali. A nad ty úředníky a nad to jich duostojenstvie co jest světějšího? Že jest totiž nad censory stálo slavně Římanuov

f. 9b/

obecníe dobré vidími, dokudž dobrých rady moc měli. Ale když potom přišlo zpravování na lidi zlé, znikly ruoznice městské a války domácí, kteréž i statky jich i panování zkazily a odjaly. Nemohút' zlí k dobrým věcem raditi, poněvadž oni sami na dobré a poctivé věci nevrazie a nemohú jich činiti. Neb kto právo proti sobě ustanoví, kto vydá radu, kto hlas. Žádný jistě toho všeho proti sobě neučiní. Nečekati tě tohoto, aby nebo od cizoložníka cizoložstvo nebo od zloděje zlodějstvie novým právem zastaveno bylo. Budút'

¹²⁶ Censoři, dva nejvyšší hospodářští a finanční úředníci v Římě.

proti tomu radči a jakž budú motci nejuvětčím úsilím, budú tým překážeti a odpěratí, kteřížto budú chtieti zastaviti.

K tomu přistupuje příčina služebnosti, kteráž mnohem více čelí proti dobrým nežli proti zlým. Dobří lidé v svobodě se radují, kterážto svoboda j[es]t v práviech a v ustanoveních předkuov Prah [?] složena. Zlí pak v ničemž se tak nekochají jako v rozpustilosti. Poněvadž oni bez potupy a bez potlačenie práv nemohú provoditi totiž zlí své nekázané rozpustilosti. Když pak práva bývajie zrušena, hned město v služebnost, totiž v moc tyрана, upadá. A té služebnosti dobří nikoli nemohú snášeti s dobrú myslí, ale zlí rádi ji a snadně snášejí.

A protož Filip,¹²⁷ Alexandruov¹²⁸ otec, když jest myslil na to, aby Aténským¹²⁹ svobodu mocí odjal, tohoto jest na nich prvotně požádal, aby mu muže múdré z svého města vydali pro toto, aby jsúci město to rady těch múdrých zbaveno, snáze v nebezpečenstvie a v služebnost vtaženo bylo.

f. 10a/ Předmluva

že Prahú hlavu netoliko všie země této, ale i všeho Českého královstvi chtie ponížiti a súžiti rovně jako synové nekázaní poctivost a svobodu své matky. Neb mnozí lidí rytieřských staří rodové i všickni téměř čeští páni, kteříž sú Čechové přirození a ne od jinud do této země přišli, z Prahy jako synové z matky od starodávna pošli. To svědčie staré i českého i latinského jazyku knihy a kroniky. Svědčí i onen ctný a znamenitý velmi pán, starý pan Jan Zajiec¹³⁰ dobré paměti, kterýž také s svým rodem z Prahy laus cuntatu[m] od starodávna pošel.

Co by pak ti a takoví všickni k tomuto řekli? Že za starodávna zde i nyní ještě téměř všudy ve všech národiech

¹²⁷ Filip II. Makedonský (382-336 př. n. l.), makedonský král v letech 359-336 př. n. l., otec Alexandra Velikého.

¹²⁸ Alexandr Makedonský = A. Veliký = A. III. (356-323 př. n. l.), makedonský král v letech 336-323 př. n. l.

¹²⁹ Aténští, obyvatelé Atén.

¹³⁰ Jan Zajíc z Hazmburka (asi 1420 – 15. 5. 1495), český katolický šlechtic, dvorský sudí, od roku 1469 kancléř království českého.

všeliká lidská moc, slavnost a vzácnost prvotně, zvláště a nejvíce v městech i od přirození i od královův řádných zřízení božím složená jest a shrnutá. A kdož tomu nevěří, nechť i nyní ještě pohledí na vlaskou zemi a na jiné mnohé okolo ní národy, nechť čte řecké i latinské kroniky, ba i božské v bibli knihy, a najde-li kde co slavnějšího, vzácnějšího, chvalitebnějšího, mohutnějšího a v čemžkoli duostojnějšího než města s jich právy, řády a svobodami, chci já všeho méně nejmilejšího zbaven býti. A to se vše může i v těchto kněžích od vtipného snadně vyšlakovati.

Ba i zde rytířstvo a páni čeho sú kdy bez měst dovedli buďto vně, buďto doma, což by bylo znamenité a chvalitebné a čímž by se sami hodně a spravedlivě chlubití mohli? Jistě všechna moc této země a síla jest v Praze s jinými

f. 10b/ Předmluva

městy složená. A protož císařové a králové, jenž tohoto království dědiční byli páni, náramně mocní a mohutní, ačkoli všechna města svá v této zemi velikými milostmi pro jich hodnost a mnohá zasloužení spravedlivě obdařiti ráčili, však Prahu v mnohých věcech i nad rytířstvo i nad pány vyzdvihli.

Ale nyní páni čeští (z nichž nejmocnější nedávno k Praze se jako k nejbezpečnějšímu útočišti utíkali) hrdostí náramnou a lakomstvím přílišným zapálení a oslepení, chtějí z Prahy a z měst osla učiniti, aby to nesli vždycky, což se na ně, jakžkoli proti jich právom a svobodám, vzloží, a což mnohokrát jest nesnesitelné. A tak chtějí z svobody jich, hodně a dávno zasloužené, v nesvobodu novou nevolníkův nejsúženějších tyransky uvéstí, jakož sú tak učinili lidem těm, kteříž se na jich gruntích s poplatky nemalými a robotami vymyšlenými nuzně a sotva živí. Ješto sú předkové jich dle pouhé své spravedlnosti a pro bázeň boží nesměli na to mysliti.

O bože, ráčíš ty z takového vězení stvoření tvé a vykúpenie jakž ráčíš a když ráčíš vysvoboditi.

Vivite feliciter! Dattu[m] f[eria] III die Francisci anno christi anorum millesimo qui[n]gentesimo tredecimo.¹³¹

f. 11a/

Znal jest ten chytrý král toto dobře, že ne viece muože prospěti na poli dráb bitevný, než měštěnin výborný doma k bránění obecníeho dobrého. Od kteréhožto měštěnina, kdy by bylo město opuštěno, spíše by dobyto bylo, než kdy by je žoldněři opustili. Tak u Homéra¹³² Agamemnon¹³³ žádá tohoto, aby mu viece dáno bylo do vojska Nestoruov¹³⁴ nežli Achillesuov.¹³⁵ Z nichž by jedni rukú a druží radú mnoho mohli. Ale neviece se mámi v hejtmanství, jsúce nad vojskem drábuov z nepřátelského vojska příšlých, varovati, než v zpravování města měšťanuov zlých. Neb drábi, ti ne hned pojednú mohú uškoditi, ale zlí měšťané jednú radú všecko z kořen vyvracují. Již pak podmi k věcem jiným.

totiž viece múdrých nežli statečných

Třetie věc jest za tiem, kteráž poněvadž jest složena v rozsuzování při zvláště tehdy a zpráva žádá upřímnosti. Velikát jest věc a tobě slavná i městu prospěšná, pro žádného přátelství nerušiti práv obecních. Máš v sobě viece vážití čest všech měšťanuov, nežli přiezeň přitele a nemáš žádnému nepřieteli svému tak nepřieti, aby neměl, že sú práva obecníe lepší nežli láska zvláštne. A také nemáš ani pro prosbu ani pro záplatu od toho miesta odstupovati, kteréhož spravedlnosti zdi bránie.

neb spravedlnost ke všem se má zachovávatí, k přátelom i k nepřátelom, k zlým i k dobrým

Z kteréhožto miesta vytisknú-li tě měští chomolové a bouřky, tehdaž tepruv odějdi od té bašty, když by toho již miesta bez své

¹³¹ Žijte blaze! Dáno v úterý na den (sv.) Františka (4. října) křesťanského roku 1513.

¹³² Homér, řecký epický básník, autor eposů Ilias a Odysea.

¹³³ Agamemnón, mykénský král a vrchní velitel spojených achajských vojsk v trojské válce, syn krále Átreia a jeho manželky Áeropy.

¹³⁴ Nestor, syn krále Nélea a jeho manželky Chlóridy, pylský král, bojoval pod vedením krále Agamemnona proti Troji.

¹³⁵ Achilles, syn fthijského krále Pélea a mořské bohyně Thetidy, největší achajský hrdina v trojské válce.

lehkosti nemohl obdržeti. Ačkoli kdy by toho bylo potřebie, zahyň s vlastní, bráně i zdí i práv jejích. Neb nepřátelé sú obecni, kteříž se spravedlnosti protivie.

f. 11b/

Ktožpak jie branie, ten má slúti svobody obránce a záchovanie města ohájce. A to ačkoli na jiných měšťanech jest věc veliká a slavná, však těm kteříž město zpravují, jest i potřebná.

Měli sú obyčej staří oni Egyptští svému zprávci na hrdlo pravdu věšeti, aby na ni vždycky když měl rozsudek učiniti, hleděl pozavřa očí. A jest Pitágorý Samitského¹³⁶ starodávnie připoviedka, že mámi právom pomáhati a nepravosti se protiviti a váhy nepřeskakovati a srdce nejisti. A těmi věcmi ten filozof velmi znamenitý zjevně tomu učí, jaký má ten býti, ktož jest na úradě a ktož město zpravuje. Totiž aby měl mysl v razení svobodnú, usúzení svobodnějši, aby pověděl to, což smyslíš a smyslil to, což jest právy stvrzeno a což se k obecniemu obracuje dobrému.

Ani váhy nepřeskakuj, totiž toho což jest pravého a spravedlivého nepřestupuj. Srdce nejez, totiž vášněm myslí nedáj se trápati. Súdíš přietelesvého, přihlídiš, aby nebyl tvojoj pro něho nespravedlivý rozsudek. Vinie tvého nepřieteles, nemáš ho pro to nepřátelství přísnějšie súditi a nespravedlivě. A neviem by ho neměl súditi milostivějšie než přieteles. Máš odpustiti nepřiezně proti tobě měšťanské pro obecnie dobré a na to mysliti, což by ne tobě se líbilo, ale což by obecniemu dobrému potřebné bylo. Příbuznému tvému jmenován jest den k tomu, aby byl súzen. Varujž se tohoto, aby pod pláštěm příbuznosti neukryl se hřiech nepravosti. Také drž toto ty, že musí ten, ktož úrad přijímá se samého

f. 12a/

svléci a všecku o své vlastnie věci pílnot a lakomství s šaty s sebe složiti a obléci se v osobu všeho města a musí držeti, že všecky věci i zvláštnie i obecnie sú pod jeho vedlé práv zpravováním a má za to

¹³⁶ Pýthagorás ze Samu, řecký filozof, vědec a politik 6. stol. př. n..

mieti, že jakúž koli a na čemž koli obec a jeden každý měštěnin újmu trpí, že se to všecko k necti jeho obrací a k pohanění.

A však tak má všeho města tělo opatrovati, aby se jeden každý jeho úd, totiž měštěnin, hýbal svorným svolováním a aby ničehéhož nebylo, což by se od všie spousty dělilo a aby jedno za druhým dobrovolně šlo. A protož má v tom obecním dobrém tak pracovati, aby netoliko těm měšťanom ješto sú v duostojenství nějakém postaveni, ale i jiným nic nikdiež neškodilo a aby nikdiež nic v městě netápalo, neblúdilo a aby jako samotné a odřezané odevšie obce nezdálo se býti odlúčené, než aby všickni měšťané a v městě obyvatelé byli účastni dobrého obecního a aby jeden druhému žádné nečinil křivdy ani dopouštěl činiti.

totiž aby všickni měšťané ve všem vždycky byli svorní, což k dobrému obecnímu příležiti

A to tak to muože býti, když ne více budú sobě hořekovati, ti kteříž křivdu trpěli, nežli ti kteříž ničímž nejsou popuzeni. Neb nic není tak velikého a nesklidného, aby když se všecko všudy spolu v čele bude držeti snadně nebylo obráceno a aby snadně nepostoupilo. Jako lodí spousty velmi veliké, když sú dobře spolu spojené a stvrzené, od nevelikého lidu množstvie vstrčeny na moře bývají. A ta svornost obří nemuože žádnú spieše cestú spuosená býti, než když se jednostejně ke všem budeš mieti a zachovávat. Však jednomu

f. 12b/

každému při tom čině to, což na něho slušie vedlé jeho hodnosti. A když k tomu budeš toto držeti z tvého usúzení, že na žádnú věc nemáš zřenie mieti než na obecní dobré.

Protož to jest vedlé zachovávanie pobožného a vedlé rady dobrých obyčeuov zvláštne věc v úradě, kterýž se dobře vede, aby když se všeckeren k obecnímu města užitku a pohodlí připravíš, na toto se také vydal. A proto kolikrát by koli toho potřebie bylo, bojoval, totiž aby neměl by kto měl výše vyzdvižen býti než potud', pokudž by města spuoseno toho dopouštěl ani by kto měl utískán býti.

totiž neměj

Ale jdi předce a upriemě, jsa obecní ubrman a práv vykladač, na žádnú stranu se neuchyluje, než tám se táhna, kamž tě svatá volají

práva. A drž, že máš jakž koli veliká podstupovati nepřátelství pro obranu spravedlnosti. Píše se o Pitakovi Mitilenském,¹³⁷ jenž j[es]t byl jeden z těch sedmi, kteříž sú za múdré byli jmieni, že jest říkával, že by radši chtěl mezi nepřáteli nežli přáteli rozsudek učiniti. Neb z nepřáteluov jeden bude přitelem, z přáteluov pak jeden bude nepřitelem. To ačkoli jest tak, však kdy by se ta věc kdy přihodila, má se spravedlnost předložiti přátelství, by tak ten druhý, kterýž se s tvý[m] přitelem súdil, tvouj nepřitel byl.

totiž že by dva přitele tvé měl súditi

To tehdy má zachovááno býti v soudiech právo, abychom nespravedlnosti jednikého toho zlého, jakož Socratés¹³⁸ říkával, spravedlnosti jenž jest největčí, dobré nepředkládali. Neb ktož pro milost nebo pro nenávisť nebo pro naději nebo pro strach súdí,
f. 13a/

ten od své největčí velebnosti odcházeje, života řád převracie a městu nemalú činí křivdu, ruše právo obecníe. Ješto nad to žádné věci nenie, kteráž by ukrutnějšíe hodná byla múky.

A protož ačkoli v jiných věcech poctivých slov užívají práv vykladači, však takové súdy mrzkým a hanebným jménem nazievají, říkajíce jim takto, porušení súdové. Ješto se tak říkává, nebo o pan[n]ě když nejprvé přicházie o čest svého panenství nebo o věci některé, kteráž se v nic obracie. Porušena jest prý tato věc, kterýmžto věcem zvláště se upříemnost protiví, a protož rozoměti muožemi, že ji nejvíce a zvláště zachovávatí mámi v rozsuzování pří a věcí.

porušená pan[n]a,
porušená věc

totiž milosti, nenávisti,
naději, strachu
upříemnost

Pakli čeho i mieti nebude ktož má rozsudek činiti, což příleží k nejmiernější pravosti, ten nemuůže upříemým slúti. A poněvadž sú rozličné lidské povinnosti, jako dobrého a řádného hospodáře jest povinnost tato, čeled' zpravovati, děti vésti a učiti, dobrého sedláka dědinu dobře dělati, kopati, vorati, také i nájemnú. Jako dobrého měšténina povinnost jest tato, spravedlivého rozkazování, práv,

¹³⁷ Pittakkos (asi 590 až 580 př. n. l.), vládce s neomezenou mocí v Mytiléně na Lesbu, je počítán k sedmi řeckým mudrcům.

¹³⁸ Sókratés (469-399 př. n. l.), řecký filozof aténského původu.

ustanovení poslouchati, svým užitkem města užitek předkládati. Předních měšťanuov nebo znamenitějších tato jest povinnost, dobře o svobodě města mysliti a mohutně živu býti. Lidí starého věku povinnost jest svobodně raditi, poctivosti brániti, mládež skrocovati a všelijakú cestú čest města rozmnožovati. Mládencuov jest povinnost šlépějí předkuov a

totiž aby nehleděli ho sobě pod spůsobem práv opanovati

f. 13b/

starších svých následovati, k chvále se zbuzovati, slávy šlechetností a vtípem hledati. Strážných povinnost jest města hledati, na branách bdieti, a tak rozliční lidé rozličných věcí sú pílni. Toho pak komuž jest město k zpravování poručeno, žádná nenie zvláštne povin[n]ost, jesto by jie samé toliko měl hleděti. Neb jeho povinnost všecky jiné v sobě zaviera a má povinnosti, kteréžkoli k užitku, k zachování, k okrase města příležejie, a tak má on všech povinností zachovávatí a toto spůsobiti, aby každý svůj statek opatroval a aby ani domové, ani dědiny, buďto že sú obecnie, buďto měšťanské, nehynuly a aby město všecko nějaké škody nevzalo.

A má na toto pamatovati, že jest na úradě postaven k užitku městského tovařistvie a k všech zachování a že jakž jeho j[es]t větčí duostojenstvie, tak se jeho hřiechové tieže vázie. Neb poněvadž jest on všeho města zprávce, hřešiti bez hanby všech měšťanuov nemuože. Ten pak má člověk velmi býti chválen, kterýž záchovávaje své duostojenstvie tak jest živ, že naň žádný spravedlivě nemuože žalovati. Ale vice má chválena býti dobrého hospodáře pílnost, kterýž čeled' svú spoře a mierně zpravuje. A však mnohem vice má býti vyzdvihován a za nejznamenitějšíeho a za nejchvalitebnějšíeho nadevšecky súzen ten, ktož svůj úrad dobře vede. Jehožto tato bude pílnost největčí, aby všeliké obecnie dobré jakožto své domácí svršky ošetřoval, upravil, zřiedil. Neb čím čeled' větčí jest nežli jeden člověk a město nežli

f. 14a/

čeled', tiem jeho práce, bude-li dobře zpravovati, jest znamenitějšíe, pakli zle bude zpravovati, j[es]t vohyzdnějšíe. Neb poněvadž svého

totiž zprávce města

statku každý má pílén býti, a to j[es]t mu poctivá věc, mnohem tehdy bude poctivějšíe obecnie dobré opatrovati.

A zase. Poněvadž zanedbati svého hospodářství nebo svého statku za lenost má se pokládati a poněvadž děti své opustiti jest nemilostivá věc, mnohem více tehdy obecnie dobré opustiti, vlast tvú, totiž tebe samého, děti tvé, přáteli, příbuzné, rodiče, svaté a Boha zklamati, za nemilostivú a nešlechtnú věc má súzeno býti. Protož k zprávě městské všeliká pílnost má přičiněna býti, aby netoliko žádné škody skrze tvouj úřad obecnie dobré nevzalo, ale aby raději velmi se svorností dobrými obyčeji, právy, ustanoveními rozmáhalo a aby žádné jeho částky nebylo, kteráž by jí potřebnú pílností nebyla opatřena.

neb to všecko v vlasti tvé j[es]t

neb všickni měli že ty dobře budeš zpravovati a proto tě na úřad postavili a tys sliboval i s přísahú to činiti, což to není zklamání, když nic tak jakžs měl činiti nečiníš

A tak majie nejvyšie věci býti opatrovány, aby nízké a spodnie nebyly zanedbány. Jako na pěkném a zdařilém těle má tvář umyta a ošetřena býti a však vlasuov a nehtuov nemá se zanedbati. Poněvadž malú poškvrnú znamenité častokrát okrasy bývajie vohyžděny. Neb by pak mnohé věci činil čistě, tíše, spravedlivě. Však nezanedbáš-li některé malé své povinnosti a nebo učiníš-li jakú křivdu někomu z nejšpatnějších lidí, tú jednú poškvrnú vohyždíš všecko tak, že se bude zdáti, žeš všecko jiné neupřiemě činil.

Jako na vysokém a na kladně vystaveném domu nechválí se téměř mistr, bude-li spodek jeho na jediném někde místě nětco než jinde škaredější a

totiž ten mistr, kterýž jej dělal

f. 14b/

nebo některý kámen nerovně vsazený. Starodávnie jest ono Platónovo schvalenie smyčce, na kterémž nebude-li se jediná strana s jinými v znění srovnávati, všeckna se líbost znění zruší. Tak jednostejné všech štěstie svorné jakés a rovné činí v městě obce povolování, když se jediné nic neujímá žádného hodnosti a šlechtnosti, a to bývá zachováváním k jednomu každému vedlé jeho zaslúžení.

Znamenité velmi sú ty, kteréž smi již vypravovali a muže slavného v zpravování města okrasy, ale ještě jiné některé budú praveny ne méně znamenité. A kteréž k tomu sú, aby okázali, že

muž na úradě postavený a města zpráve nemá na žádné jedné ctnosti mieti dosti, ale jest mu potřebie, aby všemi ctnostmi byl vyzdvižen nad jiné, aby byl jako nějaké zrcadlo šlechtnosti čisté a stkvělé, aby se při něm jiní upravovali k dobrému a svatému životu. Toho pak všeho naučení hlava jestit spravedlnost a k ní samé všecky se věci obracujie.

Protož musíš vši svú silú o to usilovati, aby nic hrdě, nešlechtně, nespravedlivě neučinil, nepověděl, nedopustil, jsa nejprísnejší obránce poctivosti obecníe a zvláště všeho toho, což k právom buďto božským, buďto lidským příleží.

A měj před očima svýma znamenité toto Heraclitovo¹³⁹ propovědění, že práva jako zdi městské majie býti bráněny. Poněvadž mnohem jest nebezpečnějšie věc městu, neměti práv nežli zdi. A ti kteríž se právom města protivie, sú nešlechtnějši, nežli ti kteríž zdi městských dobývajíce města kazie.

f. 15a/

A takoví práv protivníci mají jmieni býti netoliko za nepřáteli, ale i za hanebné svých rodičuov a přátel přirozených vrahy. Poněvadž to totiž práva odjmají, na čemž všech život záleží. Neb věže a bašty moc cizí a nepřátelskú odtiskajie, kterážto moc velmi říedká jest a toliko od mocnějších se činí a za mnoho věkuov sotva se jednú přiházie. Ale práva vezdejší pomocí města od křivd domácích bránie. Zdi k tomuto pomáhají, aby město od ciesařuoov, od králuov nebylo dobyto a opanováno. Kterýchžto ciesařuoov a králuov muože býti spravedlivé panování a snesitedlné? Práva pak tohoto bránie, abychom špatnému a nešlechtnému množství a zlých vuoli nesloužili. A té služby velicí mužie a mysli stálé nikoli nemohú snášeti.

Ktožkoli tehdy práva v městě ruší nebo jim se protiví, Praha pokojnost a svobodu všech ruší a kazí. Kteráž to práva k užitku obecníemu a zachování všech sú vymyšlena a jak se mnoho ujme právom, tak se mnoho ujme blahoslaveného života a svobody i

¹³⁹ Hérakleitos z Efesu, řecký přírodní filozof okolo r. 500 př. n. l.

všech měšťanuov zdravie. Neb práv pomoci ostřiehá se svoboda, vzácnost dobrých trvá, skrocena bývá zlého množstvie všetečnost, odjaty bývajú nepříezně a vady, svornost se rozmáhá, statkové se měští i doma i v ně množie, všudy lidé poctivě kratochvilé, rumrajchové se ukrocují, nepřátelstva zahynujú a nenávisti udušujú. I všeliké všech měšťanuov kormúcenie se zahánie. Statkové bohatstvie, duostojenstvie i všecky dobré věci právy bývajú zachovány, rozmnoženy,

f. 15b/

zveličeny a mnohem j[es]t těch větčie a trvanlivějšíe sláva, kteříž sú dobyté od jiných panstvie právy zpravovali, nežli těch, kteříž sú ho válků dosáhli. Jsú ti ještě toto jistie, že takto říekával Dyogenes¹⁴⁰ mudřej. V kterémž městě práva nemají moci a vody nenie při něm tekuté, v tom múdry muž nemá nocovati.

totiž přes noc toliko
v něm pobýti

Co pak toto Platonovo pověděnie, kteréž sú naši latinští kněh skladatelé sobě osobili. Že bez práv ani duom který ani město ani národ ani všeckno lidské pokolenie ani všelijaké věci přirozenie ani svět nemuože státi. Kterěž to věci ačkoli se o božském právu zdajie býti povědieny, však se také vylévajú do měst práva, kteráž z onohono prvního jako potokové z živého pramene pocházejie.

Mají se také v městě zachovávat i přirozenie práva a příbuzenstvie, tovařistvie, milostivosti, přátelstvie, aby mezi příbuznými žádné se nedáli křivdy a aby žádné nebylo mezi tovařišti a aby se děti rodičom neprotivili a aby nebylo rušeno přátelstvie a aby nevcházela nevděčnost v lidi. Ješto nad tu vadu, totiž nad nevděčnost, nic nenie vohyzdnějšíeho a od všelikého tovařistvie lidského pokolenie odcizenějšíeho. A aby každý byl slyšán, když by chtěl mluviti k obraně své nebo k svému očištění, a aby dobří mužie ctění byli a aby lež nebyla pravdě předkládána. A ty všecky věci sú práva přirozenie, neb bez všelikého lidského přinucenie a bez všelikého předkládanie muk jeden každý člověk drží, že majie býti zachováány, jsa tomu naučen od přirozenie.

¹⁴⁰ Diogenés, řecký filozof 5. stol. př. n. l.

f. 16a/

Kteréžto přirozenie jakés v nás roznieťilo vohničky a spusobilo podněty ctnosti, kteříž nejsú daní od učitele, ale od vtipu přišli. K témuž přistupují řádové pohanuov, obyčejové národuov, ustanovenie měst, nálezové předkuov, kterýchžto věcí nikoli nemáme také potupovati. Neb kdy bychom je potupili, z gruntu by město vyvrátily. Kteréhožto města zachování v těch nejvíce věcech záleží.

totiž kteréž sú tu napřed jmenovány a vyčteny

Také o které věci má se zosudek učiniti, ať jest o ni súd a v tom súdu jiných zdání nic bez příčiny nebo všetečně nemá se ujímati. Také ty věci pílňě majie býti zachovávány, kteréž ačkoli nejsú žádným právem ustanoveny, však sú všech svolením přijaty, schváleny, v obyčej obráceny. A ty se věci obracují k dobré navyklosti. I ty také ještě věci majie pílňě býti zachovávány, kteréž k pravdě, k užitku slušnému, k poctivosti příležejie a kteréž se z spravedlivého a z dobrého vytahujie. Neb nict se více lidu nelíbí než jednostejnost, totiž aby nebylo přijímání osob, než aby se všem jednostejně spravedlivé dálo a zvláště v pokutování. A poctivost mnoho má těch, ješto ji oblibují, ale více jich má, když jest k užitku připojena.

aby na přeskáčku nehráli než jakž kto co proviní, aby hned každého vedle pokuty práv treskali bez osob přijímání a tím jistě nejlépe a nejdéle v městě bázeň a z nie řád stojí, než když se chudí sami toliko treskčí, hned se na bohaté bouřie etc.

Také má tohoto hleděti, aby slibové byli splněni, smlúvy zachovány, srovnání nerušeny a ktož by šel po právě, aby žádné v tom neměl překážky. A aby halafancové nebyli bráni a kšaftované věci aby byly vydávány, daně dávány, platové placeni. To spusobíš-li a zřiedíš-li, zachováš tak všecky téměř spravedlnosti částky.

f. 16b/

Kterážto spravedlnost v těch již vyčtených věcech téměř všeckna záleží.

Také nemá poctivost potupována býti dobrých. Totiž aby ti, kteříž sú sobě více vzácnosti dobyli, hodné cti nebyli zbavováni. Neb súť i mezi měšťany těmi, kteříž nejsú na úradiech jacís stupňové cti, že jeden druhého šlechetností, slávú, věcmi od něho provozovanými převyšuje. Kteréžto věci budú-li potupovány,

zjednajie rumrajchy a bouřky. A také nemáš ty žádného mieti mezi zadními a předními měšťany rozdielu. Totiž každému čině to, což naň slušie a odjímaje mu cizie. Neb i toť k spravedlnosti příležití, aby se hledělo na člověku i hodnosti i vzácnosti, jako i věku hledie u národuov některých. Jacíž že sú byli Lacedemonšt,¹⁴¹ píše se, kteříž žádné věci více na člověku nectie, nežli starosti.

K tomu. V soudě drahně sobě milostivost chvály osobuje. A ta milostivost jest muže znamenitého a tichého a toho ješto více myslí na mdlobu našeho přirozenie, nežli na přísnost práv a na nešlechtnost účinka. Neb přísně pokutovati, vinné trápití a mučítí, obyčej mají lidé nejukrutnější. Ale křivdám se mierně protivítí jest skutek muže veliké myslí a toho ješto múky k tichosti své, ne k nešlechtnosti účinku, obracie.

A však nepravím toho, by zprávice městský měl zapomínati na křivdy ty, kteréž se v městě jedněm od druhých činie. Neb ten ktož jest na úradě, nemá toho nikoli činiti. Ačkoli na těch lidech, kteříž úraduov nemají, nic nenie mohútnejšieho a spasitedlnějšieho.

totiž zapomínati na křivdy, ty kteréž jedni druhým v městě činie neb ktož muože na křivdy jemu činěné zapomenúti, ten jistě a v pravdě jest mohutný

f. 17a/

A zpráveci, když by jemu byly činěny křivdy, jako nic nenie slušnějšieho, než je odpustítí, tak nenie nic škodlivějšieho, nežli zanedbati mu jich, když se jiným dějie.

Jsú pak někteří lidé ukrutní a vohavní, kteříž nemajíce na žádné než na krvavé múce dosti, všecku lítost od sebe zamietají a i pro malé proviněnie nový některý spuosob múky vymýšlejí a učiněných i neučiněných věcí na lidech mučením dobývají. A ti za vítězstvie toto mají, že sú mnohé o hrdla připravili. A nad ty co muože býti ukrutnějšieho? A takoví nejsú hodni netoliko zpravování měst, ale ani života. Staří oni Římané říekávali, že nenie hoden světla viděti, ktož jest člověka života zbavil. A ne mnoho jest na tom, vedlé-li práva někoho zabieš, čili proti právu, když jsa k tomu přihnán svú chtivostí, zabieš. Mně se pak zdá, že

košat

¹⁴¹ Lakedaimónští, obyvatelé lakedaimónského království, jehož hlavním městem byla Sparta.

nešlechtnosti nemajie zanedbávané býti, kteréž kdy by procházely lidem bez pokuty, o všecko by se směli pokoušeti všeteční, ale však nemají přísně býti pokutováni, než lítost dopouští a velikost hříechu.

Aténští měšťané, jichžto naučení k života vedení jmiena jsou za velmi znamenitá mezi lidmi, z nichž práva římská jako z pramene živého pošla, také i největší nešlechtností vinným traveninu lehkú dávali, na té múce majíce dosti. A ta múka ačkoli jest lehká, však tež konec jako i škrípec má. Kto nevie o bajku Falaridovu¹⁴² nebo od podpisování Neronovu, z nichž první, toho kterýž jest tak

f. 17b/

velmi ukrutnú múku vymyslíl, v tom témž bajku kázal umrtviti. Druhý pak, kolikrát koli měl měštěnin římský smrti pokutován býti, říekával, že píše toho, že umie psáti proto, že jest měl k cizí smrti svým psáním přivolovati.

A poněvadž nejukrutnějším tyranom ukrutná se pokuta nelíbila, co má tehdy učiniti pán spravedlivý a zpráve města tichý? Ty pak všecky věci k tomuto patříe, aby nerád člověka na smrt odsúdil a aby jakž velmi těšíš se tomu, že se tiem nešlechtnost lidská zastavuje, tak veliké měl hoře, že jest ten odsúzený dopustil se takové nešlechtnosti. Aniž se tiem chlub, jakož to tohoto věku našeho mnozí činievají, že si jich mnoho dal stínati. Neb ačkoli smrti pokutovati lotry, zloděje, vražedníky a jiné zločince potřebná jest věc a snad i chvalitebná, však to máš činiti z mušenie, ne dobrovolně, aby hledaje v tom s chtivostí chvály, nedošel pohanění nebo hanby, kteréž ti neucházejie ješto z múky lidské chvály hledají.

kterýmž svoloval císař římský každý k smrti odsúzeného měštěnin římského, neb bez jeho přivolenie nelze bylo Římanom žádného měštěnin římského umrtviti

košat

Nechť tě k takové popravě mušenie ne žádost mučenie žiene. A nemá se toliko hleděti provinění, ale i příčiny, času, miesta, věku, osoby, totiž kto jest ten, ješto se toho dopustil. Dráb-li všetečný meze přesáhl cizie čili řádný měštěnin z otcovské dědiný souseda vystrčil. Mládenec-li se obořil na ženu nestydatú čili starec

z které příčiny co kto učinil

¹⁴² Falaris, tyran ze sicilského Akragantu okolo r. 570 př. n. l., tvůrce legendárního „Falaridova býka“.

na poctivú. Vražedník-li človeka ranil čili jeho nepriateľ. Ten-li jest krádež učinil, kterýž se jie prvé nikdy nedopustil čili ten ješto prvé často kradl. Chudý-li ukradl

vše to má súdece vážiti

f. 18a/

pro núzy čili bohatý pro lakomstvie. Z hněvu-li kto koho zhaněl čili pro to že jest hánce. Za pokoje-li kto čili v válku vidien byl v zbroji. Strojil-li se kto brániti čili bouřku spuosit. V svobodném-li to učinil městě čili v nesvobodném. S rozmyslem-li zhřešil čili náhodú a trefuňkem, dobrovolně-li či bezděky, sám-li od sebe čili z cizieho rozkázanie. Jiných-li je k tomu pobiezel čili od jiných jest přinucen. Z neopatrnosti-li nebo z nevědomie v to upadl čili z všetečné kvapnosti. Lstí-li se co stalo čili z povinnosti.

V těch všech příhodách má se hleděti na mysl. Má se také hleděti na ty, kterýchž se dotýče křivda, jako nepřátelom-li jest učiněna či tovaříšom, příbuzným-li či cizím, domácím-li či přespólním, muži-li poctivému či hanebnému člověku a vohyzdnému, duchovnímu-li či světskému, tomu-li, ješto nenie na úradě čili úředníku. Na kterém místě spáchána jest nešlechtnost, v kostele-li či v hampejse, na rynku-li čili u zdí městských. Ty všecky věci z pramene pocházejie a ač ne všudy a ne vždycky se právy vyměřujie nebo vyslovujie dokonále, však k rozumu srdce se připouštějie.

A v tom tato jest věc největčí a nejslavnějšíe, mdlých brániti a hájiti proti mocným, chudých proti bohatým, aby poněvadž všecka obec tvé jest poručena zprávě a k tvému dána ostřiehání. Toho což j[es]t mdlejšíe větčí bránil pomoci, jakož se to děje při bránění zdí městských, kterýchž tu nejvíce bránie, kdež jsú nejsnadnějšíe k dobytí.

f. 18b/

Jsú také ti, ješto toto držie, že se má i štěstie hleděti, aby nepovstaly bouřky. A ta se téměř přiházie ponižováním v městě lidí znamenitých nebo když se mocných zlá žádost tejmž jako jiných obyčejem skrocuje. Neb mějí ti znamenití, když se jim nedává žádné svobody v zlém, že sú z svého duostojenstvie vyvrženi a potom se

ba hněvají se pro to znamenití, co mne prý onomuno z chasy rovná a též se mnú jako s ním nakládá

zbierajú a rotie a chasu proti zpravcom bouřie, majíce tuto naději, že k své vuoli město sobě pripravie. A to nebezpečenstvie jest všem městom a národom obecné, totiž že někteří pálé se žádostí panování, ješto to věc potom k tyranství přicházie, nebude-li se jí záhy odpierati.

Sú také někteří lidé, ješto je strach súdu trápí, jako když se več velmi nešlechtného uvalé, poněvadž právom nelze jest než poddánu býti. Pokut a muk se hrozie, a protož bouřie, aby toho ušli. Mnohé zbierá Aristotilés,¹⁴³ kteříž jsúce tú žádostí panování zapálení nebo strachem pokut práv popuzeni, města zrocením jedněch proti druhým v nesvobodu uvedli. Jako v Rhodu¹⁴⁴ znamenití měšťané vzali zbroj proti měšťanom neznamenitým a chudším, pro strach těch nešlechtností, kteréž že by páchali, pravili o nich jako Eraklienští¹⁴⁵ a jiní mnozí. Neb o žádosti náramné panování nenie potřebie příkladuov přivoditi. Neb těch vlkuov jakož básně vypravujie, všudy se dosti nacházie. Touto pak jednu radú mějí takoví, že práv budú motci zniknutí, když se po větru poplavíš a když

totiž když puojdeš po štěstí neohlédaje se na nic

f. 19a/

se dáš tám vézti, kamž tě přiezeň lidu pobiezie.

Přivodie řeč vzácnú Solonovu,¹⁴⁶ jestli však ta řeč jeho vzácná či spieše žaloba, neb pravie, že jest měl takto obyčej říekati Solon, ačkoli to jiní Anacharsovi¹⁴⁷ připisují, že sú práva pavučinám podobná. Neb v pavučinách, upadne-li do nich co lehkého a mdlého, umázne a zuostane. Pakli co do nich upadne těžkého a silného, strhají se a vypustie to. Tak práva skrocují mdlé, ale mocní je protrhují. Ale i mně snad zdálo by se, když by byla řeč o zrocení

jako múcha, ale brúk a jiná veliká žízala je prorazí

¹⁴³ Aristotelés (384-322 př. n. l.), největší filozof starověku.

¹⁴⁴ Rhodos, řecký ostrov v Egejském moři.

¹⁴⁵ Heraklienští, obyvatelé jihoitalské osady a přístavu Herakleia u Tarenta.

¹⁴⁶ Solón, aténský básník, státník a sociální reformátor na sklonku 7. stol. a v 1. pol. 6. stol. př. n. l.

¹⁴⁷ Anacharsis, řecký filozof, je řazen k tzv. sedmi řeckým mudrcům.

v městě nesvobodném, aby toto bylo dopuštěno, aby vietr kamž chce nesl lodí.

Ale však v svobodném městě nezdá mi se, by to mělo dopuštěno býti. A tak sem daleko od toho od toho, abych k tomu svolil, že nic není od řádu a zachování měst odcizenějšího a nic škodlivějšího těm, kteříž sú právy živi, kdež má zachovávána býti nežli roty v městě
jednostejnost a miernost práva obecného. Totiž aby se v městě nic nevzdvihovalo než ctnost a nic nepokutovalo a nesužovalo než to, což jest proti ctnosti, když toliko ta ctnost připojena jest právom, v nichž jest zachování města složeno.

Mnoho také má chvály úředníkuov zdržlivost, totiž aby ničehéhož nežádal čehož nemáš žádati, jako peněz a statkuov cizích. Neb pocháziet z té nezdržlivosti zlá žádost, dranie, lúpež, šacuňkové. Pocházie také z nie zlý chtieč, vyplnění rozkoše té, jako cizoložstva a jiné takové
kteréž práva nedopouštějie. Aniž jest která věc na zprávci nebo na pánu nešlechtnějšíe a ješto by více urážela mysl poddaných
f. 19b/

než bezprávie, kteréž se děje jeho smilstvím, jako násilé a cizoložstva a takové jiné nešlechtnosti a všeliké porušení a zprzněnie poctivosti, kterážto tak má býti ostříehána, aby žádné
Praha
znamenie nebylo vidieno na tobě chlípčnosti. Neb všecky takové věci velmi daleko od poctivosti života a od vážnosti úřadu odcházejie.

Z věcí pak všech lakomstvie neviem by nebylo nejmrzčejšie, kteréž i nenávist plodí i veliké biedy a psoty na poddané uvodí a lakomých úředníkuov náramně nenávidie lidé
újmu na všem činí a škody a zlá domnievánie rodí o upříemnosti úředníkuov tak, že když porozomějie lidé, že některý úředník jest peněz žádostivý, tehdy hned o něm toto držie, že v souzení při nemuože býti upříemý. Z téhož naučení jest skrovnost a v živnosti miernost. Neb toto spusobuje, aby silnější jsa živ byl pokojně, a jakés na sobě znamenie šlechtnosti okazuje.

Zase pak, ktož jest se oddal na ožralstvie a na obžerstvie, toho tělo bývá velmi tiem zemdleno a mysl nemá pokoje, jsúci zapálena rozkoší, žádostmi a vyplňováním chlípčnosti, kteráž z břicha pocházie a městú náramně škodí. Neb když zprávce městský svú

vážnost zavře a potupí, tehdy toho zpráve nezdrželivostí všickni měšťané v rozpustilost a v bujnost se vydadie. Výborně aténský Solon právo ustanovil, kteréž velelo takového zpráve smrtí pokutovati. Poněvadž lépe jest, aby jeden člověk v městě zahynul, nežli by jednu osobu byla nakažena obec.

Praha jak se tiem hubí,
co pro to darem nich
útrat, co nenávisť a
zlostí etc.
o freyové, freyové etc.

konšel každý, neb
konšelé zde sú města
zpráve

A abych se nezdál, že přieliš mnoho vypravuji o té věci,

f. 20a/

má sebrati a shromážditi, ten ktož město zpravuje, do sebe všechny ctnosti a má od sebe zavrci všechny hříechy, aby s žádnú nehynul strany. Pakli se nedává nám tak veliká života šlechtnost, abychom se všech stran byli dokonalí a aby se na nás všechny svietili okrasy šlechtnosti. Tohoto však mámi píliti a o to pracovati, abycho[m] pokudž muožemi hleděli býti takoví usilováním naším a abychom takto drželi, poněvadž pro mdlobu našeho přirozenie stěžkem muožemi býti výborní, že tiem budeme k úřadu spusobnějši, čím život náš bude šlechtnějši. Aníž nás to má strašiti, jestli že sú kteří před námi jsúce dostatečnějši k zpravování více, nežli my pílnosti, vtipu, dobroty měli. Ačkoli v dobrotě žádný nás nemuoze přemotci, leč bychom tomu sami chtěli. Neb nedosáhneme-li nejvyšieho miesta chvály šlechtnosti, však tiem více sobě dobudeme slávy, čím blíže přijdeme k miestu nejvyšiemu. A to ačkoli mámi i v jiných věcech činiti, však nejvíce v zpravování města a v vedení úřadu. Neb jiné věci jednoho se toliko člověka dotýčí, ale úředník má před sebou všie obce užitek. A protož tiem pílňejie má svého úřadu hleděti, čím jest těch více pro něž jest na úřadě.

nepraví uměnie naše
nebo výmluvnost
nebo úřadové nebo
bohatstvie etc., ale
život etc., na tomt
nejvíce všecko
záleží

totiž ctností

A aby lépe všemu té zprávy spusobu porozoměl, jsú ti, ješto mějí, že ten ktož jest na úřadě, tak má vymalován býti a postaven, aby žádný úd a žádná těla částka neprázdnila. Nejprv čelo u židovin dělají, aby bylo hladké a vytažené v razení, sebrané, svařtilé a zasmušené v súzení, aby ho

f. 20b/

mohli šetřiti dobří a báti se zlí. Voči at' sú bedlivé a na všechny strany hľadecí, však pokorné a ne takové, jakéž Perikles¹⁴⁸ kárá v Sofoklovi,¹⁴⁹ kterémuž když jest chválil blízko sedícího mládence velmi krásného řekl takto. O Sofokles, musejí súdece netoliko ruce ale i oči zdrželivé býti. hle prý jak se jest zavraštil

Chválí se ono Themistoklovo¹⁵⁰ ustanovenie, kteréž nedalo úředníkom k hrám choditi, aby se nezdálo, že on šálí město. A v témž městě aténském starý obyčej toto dlúho zachovával, aby kejkléři a heraltí nechodili na plac hry, leč by chtěli poctivé věci spěvati a puosobiti. A to sú z této příčiny činili, aby ti úředníci, kteříž se tomu dívali, nebyli nepoctiví diváci. Já pak ne tak tebe v tom suzují, aby se ničemémuž nedíval. Neb onenno obyčej dávno jest zahynul. Než chci, aby se s vážností a s striedmostí díval. A to jest což i muožeš i máš učiniti. Neb bezevšie příčiny a potřeby po městě v houfě choditi, na koni nestydatě jezdití a sem i tam na jněm běhati, z voken vyhlédati, po noci se túlati, hrám se všelijakým dívati, jest věc i lehká i neslušná. Aníž máš těch věcí hleděti, v kterých žádné nenie hodnosti, než máš toho pílití, aby se dobře hospodařilo na dědině a snažiti se o toto, aby v svornosti byli měšťané. Kterážto svornost když se zachováva, roste město, když té nenie, všecko na mizinu přicházie. totiž svornosti

K tomu mají obráceny býti oči, pro to slušie bdieti tak, jako při hledání nočním města. Jsú potom dvě uši, z nichž jedno má žalobníku býti otevřieno a druhé tomu, ktož proti

f. 21a/

té žalobě mluví. A v tom slyšení máš se tohoto varovati, aby ničemémuž bláznově neuvěřil a aby neústupným nebyl tak, že což by jednu uslyšel, od toho by pustiti nechtěl. Mysl na to, kto tě a nač chce navěsti. Mysl jaká jest to věc a o kom se praví, aby viece viery

¹⁴⁸ Periklés (asi 500-429 př. n. l.), nejvýznamnější aténský demokratický politik.

¹⁴⁹ Sofoklés (497/96-406 př. n. l.), řecký tragik.

¹⁵⁰ Themistoklés, aténský státník a vojevůdce v 1. pol. 5. stol. př. n. l..

k zlých z všetečnosti utrhaní nepřičinil nežli k nevinně dobrých. Neb
ktož velmi rád slyší takové věci, jazyky zostřuje, zlých k utrhaní
dobrým. Jazyk pak totiž řeč, čas a příčiny budú měniti. Necht' jest
řeč zuořivá a špinav[?] v tresktání, v napomínání pak a
v spřezňování dospělá a libá. Ať také srovnává se čelo s řečí. Ruka totiž aby čelo svraštil,
když co zuřivého
mluvíš
ať jest štedrá, avšak ne hrdá, ne marnotratná. A mělo-li by se jednu
z těchto dvou věcí hřešiti, má radči ruka býti k dávání ztahována,
nežli krčena k draní.

Nic nenie na muži znamenitém zřetedlnějšieho než štedrost a
činění dobrodiení. Však tak aby nehleděl tiem k nespravedlivému
panování od lidu pomoci. A ničehéhož nenie, což by viece život a
pověst zhyzdilo, nežli vrucí a nenasycená žádost dranie statkuov
cizích. Neb má ten, ktož zemi zpravuje, té země obyvateluov milost
k sobě domuov přiněsti, ne penieze mocí a bezprávím dobyté. A
ktož město zpravuje, též měšťanuov k sobě přiezně má dobyti, ne
peněz neprávě a mocí nabýti. A odtud' pošlo jest předkuov našich totiž Řimanuov oněch
starých
právo o zadání zase těch věcí, kteréž sú mocí a bezprávím odjaty,
aby zprávcové statkuov svý[m] poddaným nebrali, ale aby je radči
obohacovali. A to aby pílňejie

f. 21b/

se dalo, těm kteříž sú země římského panstvie zpravovali, dluhy
domáci obecními penězi platievali.

Nohy pak jakés stálosti žádají, netúlavé a neběhavé, ale
pevné a nehýbavé. Aníž ten má hledán býti, ktož má súditi. Bylo jest
toto právo za starých ustanoveno, aby nemožné bylo tomu, ktož by
úřad měl z země vyjiezděti, leč pro splnění slibu a aby otevřen byl
vždycky rathauz a soudné lavice. A tomuto sú chtěli ti staří, aby ta
miesta byla všem obecná pro snadnějšie do nich chození. Nechtie
také žádného mieti v úředníku údu, aby k zachování těch, kteříž sú
naší péči poručeni, neměl nětco pomáhati i v razení i v činění. Aby
držel, že tak mnoho chvály nabudeš, jak mnoho tvú pílností město
nabude užitku, a tak mnoho budeš mieti hanby, jak mnoho ono bude
mieti škody.

To sú ty věci kterýchžs ode mne i tvým ke mně psáním i posieláním žádal. Protož založíž sobě grunt, službu boží. Což pak koli na ten grunt budeš stavěti, tohot' žádné bouřky, žádná moc železa neoboří. Spravedlnost ve všech věcech pílňě zachovávej. A ta jest k Bohu, k lidem a k těm našim předkom, kteříž sú zemřelí. Totiž aby Bohu činěny byli oběti, lidem povinné věci, předkuom našim mše zádušnie a pohřebnie služby. Potom sobě úmysl žádnému člověku nečiniti bezprávie a lsti, dobrými lidmi nepohrdati, k radám obecním je připouštěti a s ukrutností, s chlípností a se všemi nešlechtnostmi válku vésti. Obecníemu

f. 22a/

dobrému slúžení a ke všem jednostejně se vedlé práv a spravedlnosti zachovávati, nikdy pro penieze, pro milost, pro zlu žádost nesúdit, za súd peněz nebrati, všeho podezřenie, lakomstvie se varovati, vystřiehati se tohoto, aby se nezdál k žádné věci býti náchylnější než k člověku, ani milostivější. Naposledy aby se všeho varoval, což se protiví šlechtnosti.

Tyto věci budeš-li činiti, následuje největčích mužuo, kteříž sú obecníe věci zpravovali šlépějí. I já budu se z toho radovati, žet sem nětco prospěl tiemto napomenutím. I ty, netoliko s korúhvemi, kteréž se ke cti dávajie těm, ješto sú úřad svooj dobře zpravovali, domuov se navrátíš, ale i měšťanom spuosobíš jich zachováníe a tobě slávu velikú, že netoliko toho úřadu, kterýž si měl, budeš se zdáti hoden, ale že i k jiným vyším a vyším úřadom máš býti vyzdvíhán. A toho všeho snadně duojdeš, jestli že budeš na toto pamatovati, že si obecníeho dobrého zprávce, obránce, strážce. Konec.

SLOVNÍK ARCHAISMŮ

B

bašta – vysunuté věžovité hradební opevnění

Č

čeliti (čelé) – čelit

čeled' – služebnictvo

D

dáti (dadie) – dát

dálý – který se stal, udál

dom (pl. domové) – dům

dotýčiti – dotýkat se, týkat se

dráb – voják

drahně – značně, velmi, mnoho, dlouho

draní – vydírání, loupení

druhdy – někdy, občas, časem

duostojenství – důstojnost, vážnost, čest

F

frej (pl. freyové) – zálet

G

grunt – pozemek, statek, základ

H

halafanc – úplatek

hampejs – nevestinec

hánce – hanitel, hanobitel

hejtmanění – vykonávání funkce hejtmana

hejtmanství – úřad hejtmana, budova správního úřadu

heralt – hlasatel, posel pokoje nebo války

hoře – strast, soužení, utrpení

hořekovati – naříkat, bědovat

houf (pl. houfové) – zástup, shluk, houf

hovado – dobytče, zejména vůl nebo kráva

CH

chasa – mládež, čeled'

chomolové – bouřlivé větry

J

jednostejnost – jednota

jestit – jest

ješto – protože, ač
jmieti (jmien) – mít, pokládat, považovat

K

kejklěř – kouzelník, akrobat, bavič
kormúcenie – rmoucení, zármutek
koukol – polní plevel
kratochvílé – zábava
kšaftovaný – odkázaný poslední vůlí
kuknati – naříkat, reptat

M

měštěnin – obyvatel města
mudroch – mudrlant
mudřej – filozof
múka – bolest, utrpení, mučení
múřenín – černochoch
mušenie – potřeba, nezbytnost

N

nález (pl. nálezové) – nálezce, původce, objevitel
nebezpečenstvie – nebezpečí, neklid, ohrožení
nemrzký – opak ohavný, mrzutý, nečistý
nesklidný – nepokojný, nesnášenlivý, nepřátelský
nešlechtnosť – neušlechtilost, hříšnost
nezdrželivosť – nezdrženlivost
nikdiež – nikdy

O

obcovati – setrřávat
obmýšleti – promýšlet
obyčej (pl. obyčejové) – zvyk, mrav
odpor (pl. odpořiech) – odpor
ohájce – ochránce
ohajovati – obhájit
oparovati – ovládnout
ostřiehaní – střežení, opatrování, zachovávání
ostřiehati – opatrovat, střežit, hlídat, zachovat

P

páliti (pálé) – trápit, soužit
píčiti se (píče) – protivit se, přičít se
píle – píle, horlivost, snaha
pohřieti (pohřie) – pohrdati
pokojnosť – mírnost, trpělivost, klid
poškvrna – poskvrna, vada
povod – řízení, vedení, popud, doprovod
propověďenie – výrok, promluva
přípoviedka – přípovídka, přísloví, vyřčení

R

rathauz – radnice
robota – těžká práce, poddanství, nevolnictví
rotiti (rotie) – klít, spílat, hádat se
rozom – rozum
rumrajchové – shony, vřavy, povyky
ruoznice – neshody, rozepře
rynek – náměstí

S

skrocovati – krotit
slúti – názývat se
statek – majetek
stěžkem – stěžít, těžko
súdové – soudci

Š

šacuňk (pl. šacuňkové) – vyděrač
šarovanie – šetření
šarovati – šetřit, prověřit
šmyslenie – smýšlení

T

tepruv – teprve
tlukúci – tlouct
tovařstvo – spolek, společenství, korporace
tovařiš – vyučený řemeslník, společník
travenina – jed
trefuňk – náhoda
tresktání – kárání, trestání
tresktati – kárat, trestat
třieti (trú) – třít

U

ubrman – rozhodčí, smírčí soudce
ukrocovati – krotit, potlačovat
utrhač – pomlouvač, křivý žalobník
utrhanie – hanobení
uvalé – vrhnout se, upadnout do

V

več – v co
vedlé – podle
vejvoditi – vévodit
velikut – veliký
vládictvie – vláda

vládyce – vládce
vlaský – italský, vlašský
vohyzdný – ošklivý, hanebný
vydati (vydadie) – vydat, odevzdat
vykladač – překladatel
vyklučiti – vydobýt
vyšlakovati – vystopovat, vysledovat

Z

zavrci – zavrhnout, odvrhnout, zahodit, zamítnout
zdrželivost – zdrženlivost, střídmost
zpozdilý – opozdilý, pomalý, pošetilý, liknavý
zrocení – povstání

Ž

židoviny – hlava, spánky, skráně